

Daniel

Daniel a jeho druhové

1 Léta třetího kralování Joakima krále Judského, přitáhl Nabuchodonozor král Babylonský k Jeruzalému, a oblehl jej. ²I vydal Pán v ruku jeho Joakima krále Judského, a něco nádobí domu Božího. Kterýž zavezl je do země Sinear, do domu boha svého, a nádobí to dal vnést do domu pokladu boha svého.

³Rozkázal také král Ašpenazovi, správci dvoranů svých, aby přivedl z synů Izraelských, z semene královského a z knížat, ⁴Mládence, na nichž by nebylo žádné poškrvny, a krásného obličej, a vtípné ke vši moudrosti, a schopné k umění i k nabyvání jeho, a v kterýchž by byla síla, aby stávali na paláci královském, a učili se literárnímu umění a jazyku Kaldejskému. ⁵I nařídil jim král odměřený pokrm na každý den z stolu královského, i vína, kteréž on sám pil, a aby je tak choval za tři léta, a po dokonání jich aby stávali před králem. ⁶Byli pak mezi nimi z synů Juda: Daniel, Chananiáš, Mizael a Azariáš. ⁷I dal jim správce dvoranů jména. Nazval Daniele Baltazarem, Chananiáše pak Sidrachem, a Mizaele Mizachem, a Azariáše Abdenágem.

⁸Ale Daniel uložil v srdci svém, aby se nepoškrvňoval pokrmem z stolu královského, a vínem, kteréž král pil. Pročež hledal toho u správce nad dvorany, aby se nemusil poškrvňovati. ⁹I způsobil Bůh Danielovi milost a lásku u správce nad dvorany. ¹⁰A řekl správce nad dvorany Danielovi: Já se bojím pána svého krále, kterýž vyměřil pokrm váš a nápoj váš, tak že užrle-li by, že tváře vaše opadlejší jsou, nežli mládenců těch, kteříž podobně jako i vy chování býti mají, způsobilé mi to u krále, že přijdu o hrdlo.

¹¹I řekl Daniel služebníku, kteréhož ustanovil správce dvoranů nad Danielem, Chananiášem, Mizaelem a Azariášem: ¹²Zkus, prosím, služebníků svých za deset dní, a necht se nám vaření dává, kteréž bychom jedli, a

1:1–21 Uchování rituální čistoty. Prorok uvozuje kontext své knihy vyprávěním osobní historie (své i svých přátel) zajetí, vzdělání, věrnosti Bohu a služby králi Nabuchodonozorovi.

1:1–6:28 Vyprávění. První část knihy vyzdvihuje jednak Boží absolutní svrchovanost nad královstvími tohoto světa, jedna upřímnou odevzdanou věrnost Bohu, kterou Daniel a jeho přátelé projevovali. Daniel chtěl svým čtenářům vštípit přesvědčení, že přestože Boží lid někdy trpívá pronásledování, králové a království povstávají a hrouť se podle Božích záměrů. Daniel také učí, že Bůh se hojně odmění těm, kdo jemu, Danielovi, věnují pozornost coby Božímu mluvčímu. Tento materiál je rozdělen do šesti navzájem nezávislých vyprávění, každé v jedné kapitole a každé obsahující nějaký zázrak: Uchování rituální čistoty Danielem a jeho přáteli (1:1–21); Nabuchodonozorův sen (2:1–49); záchrana z ohnivě pece (3:1–30); Nabuchodonozorův druhý sen (4:1–37); soud nad Baltazarem (5:1–31) a záchrana Daniela ze lví jámy (6:1–28).

1:1 Joakima. Tj. 605 př.Kr.; téhož roku, kdy Nabuchodonozor porazil asyrsko-egyptskou koalici v bitvě u Karchemiše (Jr 46:2) a zahájil tak mezinárodní vzestup Babylónu k moci. Po bitvě u Karchemiše Nabuchodonozor zaútočil na Joakima (2Kr 24:1–2; 2Pa 36:5–7) a zajal Daniela a jeho přátele. To byla první ze tří Nabuchodonozorových invazí do Judska. Druhá nastala roku 597 př.Kr. (2Kr 24:10–14) a třetí 587 př.Kr. (2Kr 25:1–24). Zdánlivou diskrepanci mezi Da 1:1 a Jr 25:1 a Jr 46:2 (kde Jeremiáš umísťuje Nabuchodonozorův útok na Joakima do Joakimova čtvrtého roku místo třetího) lze objasnit rozdílem mezi babylónským a židovským systémem chronologie. V babylónském systému, který používá Daniel, byl první rok vlády panovníka považován za „korunovační rok“ a vláda samotná se počítala až od prvního dne měsíce Nisan následujícího roku.

Nabuchodonozor král Babylonský. Nabuchodonozor přivedl Babylóny k vítězství u Karchemiše v roce 605 př.Kr. coby korunnní princ a velitel armády. Krátce po tomto vítězství se ujal babylónského trůnu po smrti svého otce Nabopolasara (626–605 př.Kr.). Nabuchodonozorova vláda (605–562 př.Kr.) tvoří většinu historického pozadí biblických knih Jeremiáš, Ezechiel a Daniel.

1:2 Vydal Pán. Porážka Izraele Babylónem není vysvětlitelná jen pouhou vojenskou a politickou analýzou oné doby. Bůh vždy jednal svrchovaně v záležitostech národů. Babylónany použil jako nástroj potrestání svého vlastního lidu za porušení smluvních závazků (2Kr 17:15; 2Kr 17:18–20; 2Kr 21:12–15; 2Kr 24:3–4).

Nádobí. Odkaz na nádobí z vypleněného chrámu, nikoliv zajatců. Deportace proběhly ve třech vlnách: První roku 605 př.Kr., kdy mezi odvezenými byl i Daniel; druhá roku 597 př.Kr., zahrnovala i Ezechiela. Třetí deportace, při které Babylónané zničili Jeruzalém a chrám, nastala roku 586 př.Kr.

Do domu boha svého. Hlavní božstvo babylónského panteonu byl Marduk (srv. Jr 50:2).

1:4 Literárnímu umění a jazyku. Babylónská literatura byla psána komplikovaným sumérským a akkadským slabičným klínovým písmem primárně na hliněných tabulkách. Těchto dochovaných tabulek existují tisíce. Studium této literatury seznámilo Daniela a jeho přátele s polyteistickým světonázorem Babylónanů, plného kouzlení, čarodějnictví a astrologie. Mluvený jazyk pro běžné použití byla nicméně aramejšina (srv. 2:4), psaná snadno osvojitelným abecedním systémem.

1:5 Z stolu královského. Později se Joakimovi dostalo stejného zaopatření (2Kr 25:27–30).

1:6 Daniel, Chananiáš, Mizael a Azariáš. Charakteristická hebrejská jména. Dvě z nich obsahují prvek EL, znamenající „Bůh“, a dvě JAH, což je zkratka osobního Božího jména, které překládáme jako „Hospodin“. Daniel znamená „Můj soudce je Bůh“, Chananiáš „Hospodin je milostivý“, Mizael „Kdo je jako Bůh?“ a Azariáš „Hospodin mi pomáhá“.

1:7 Baltazar ... Sidrach ... Mizach ... Abdenágo. Přesný význam těchto jmen je předmětem diskusí. Převažují tyto názory: Baltazar: *Bel* [jiné jméno pro Marduka, hlavního boha babylónského panteonu] *chraň jeho život* nebo *Paní, ochraňuj krále*; Sidrach: *Velice se bojím (Boha)* nebo *Příkázání Aku* [sumérského měsíčního boha]; Mizach: *Jsem bezvýznamný* nebo *Kdo je to, co Aku?*; Abdenágo: *Služebník zářícího*.

1:8 Se nepoškrvňoval. Důvod, pro který byl Daniel přesvědčen, že by ho králův pokrm poskrvnil, není uveden. Pravděpodobně jídlo znamenalo porušení dietních předpisů Mojžíšova zákona (Lv 11:1–47), zakazujících konzumaci vepřového nebo masa nezbařeného krve (Lv 17:10–14). Také mohlo zahrnovat pokrmy, obětované babylónský modlám.

1:9 Milost a lásku u správce. Danielův osud v mnohém připomíná Josefův příběh (Gn 39–41).

1:12 Deset. Často se symbolickým významem dokonalosti nebo plného počtu. !!! DOPSAT !!! Abrahamova přímluva za Sodomu, poznámka nebo článek.

voda, kterouž bychom pili. ¹³A potom nechť se spatří před tebou tváře naše a tváře mládenců, kteříž jídají pokrm z stolu královského, a jakž uhlédáš, učiň s služebníky svými. ¹⁴I **uposlechl** jich v té věci, a zkusil jich za deset dní.

¹⁵Po skonání pak desíti dnů spatřino jest, že **tváře jejich byly krásnější**, a byli tlustší na těle než všickni mládenci, kteříž jídali pokrm z stolu královského. ¹⁶Protož služebník brával ten vyměřený pokrm jejich, a víno nápoje jejich, a dával jim vaření. ¹⁷Mládence pak ty čtyři obdařil Bůh povědomostí a rozumností ve všelikém literním umění a **moudrostí**; nadto Danielovi dal, aby rozuměl všelikému **vidění a snům**.

¹⁸A **když se dokonali dnové**, po kterýchž rozkázal král, aby je přivedli, přivedl je správce dvořanů před Nabuchodonozora. ¹⁹I mluvil s nimi král. Ale není nalezen mezi všemi těmi, jako Daniel, Chananiáš, Mizael a Azariáš. I stávali před králem. ²⁰A ve všelikém slovu moudrosti a rozumnosti, na kteréž se jich doptával král, nalezl je **desetkrát** zběhlejší nade všechny **mudrce a hvězdáře**, kteříž byli ve všem království jeho.

²¹I zůstával tu Daniel až do **léta prvního Cýra krále**.

1:14 Uposlechl. Daniel neslibil, že se v případě zchátralejšího zevnějšku přizpůsobí a poslechnou nařízení v rozporu s Božím Zákonem. Je možné (a ve světle dalších kapitol i docela pravděpodobné), že už tehdy byli rozhodnuti neposlechnout bezbožného vladaře a raději zemřít, než zkompromitovat víru.

1:15 Tváře jejich byly krásnější. Bůh Danielovi a jeho přátelům požehnal pro jejich věrnost Božímu Slovu (Dt 8:3; Mt 4:4). Nepřál jim smrt, která by je nejspíše čekala, kdyby byl správce s výsledkem nespokojen, a oni by přesto na svém odmítání rituálně nečisté stravy trvali (srv. pozn. 14).

1:17 Moudrost. Danielova moudrost se stala příslovecnou ještě za jeho života; Ezechiel říká králi Týru ironicky, že je moudřejší nad Da-

niela (Ez 28:3).

Vidění a snům. Daniel převyšoval i své přátele schopností interpretovat sny, pro kterou byl vyvýšen nade všechny ostatní, podobně jako kdysi Josef u faraonova dvora (Gn 40:8; Gn 41:16).

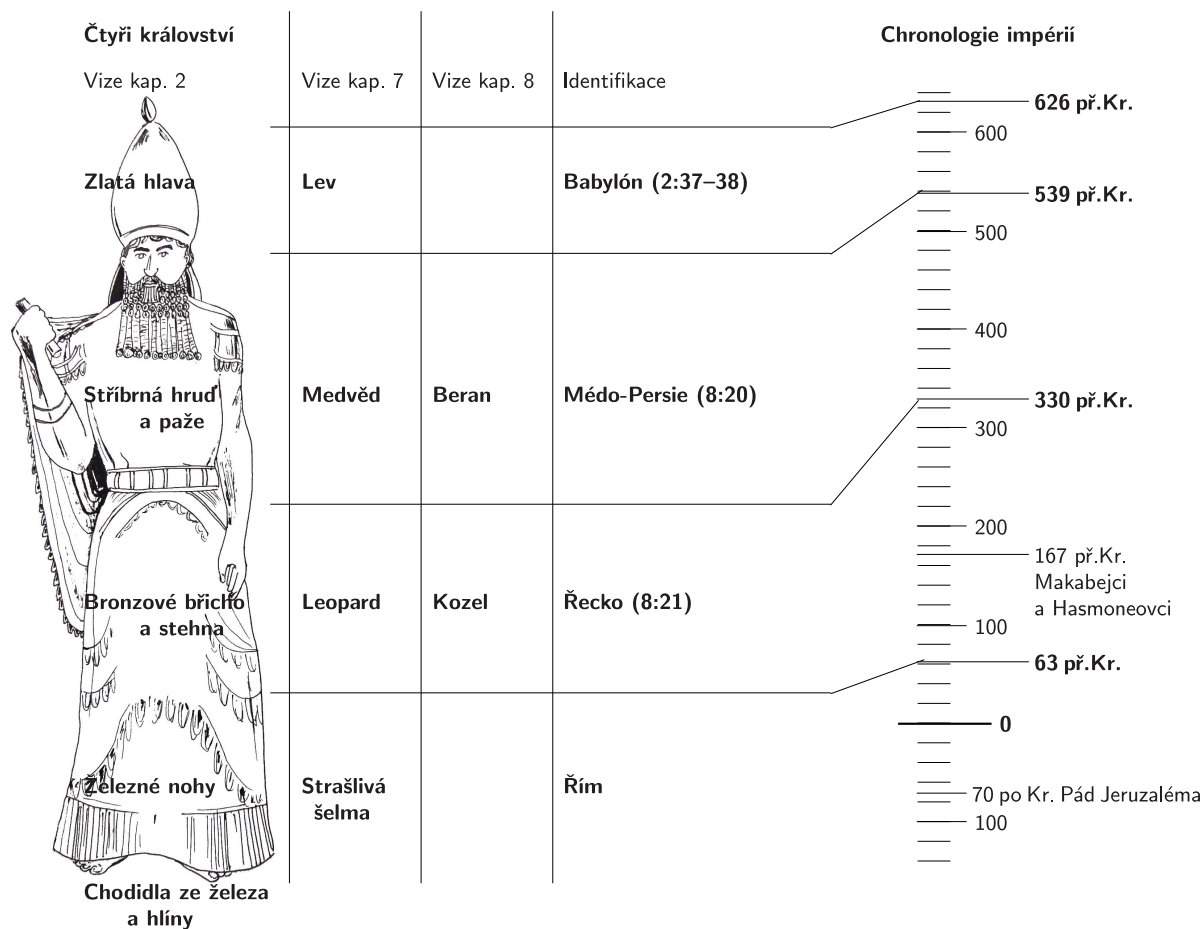
1:18 Když se dokonali dnové. Po třech letech, zmíněných ve v. 5.

1:20 Desetkrát. viz (pozn. 12).

Mudrce a hvězdáře. První výraz se vyskytuje také v Gn 41:8, 24 a Ex 7:11; druhý se objevuje pouze zde a v 2:2. Srv. (pozn. Gn 41:8). !!! **DOPSAT !!!**

1:21 Léta prvního Cýra krále. Tj. Cýrovy vlády nad Babylónem, tedy 539 př.Kr. Daniel v roce 537 př.Kr. dosud žil (10:1); dožil se návratu Judejců ze zajetí do Země.

Danielovy vize

Nabuchodonozorův sen

2 Léta pak druhého kralování Nabuchodonozora měl Nabuchodonozor sen, a děsil se duch jeho, až se tudy i **ze sna protrhl**. ²I rozkázal král svolati **mudrce, a hvězdáře i kouzelníky a Kaldejské**, aby oznámili králi sen jeho. Kteřížto přišli, a postavili se před králem. ³Tedy řekl jim král: Měl jsem sen, a předěsil se duch můj, tak že nevím, jaký to byl sen.

⁴I mluvili Kaldejští králi **Syrsky**: Králi, na věky buď živ. Pověz sen služebníkům svým, a oznámímeť výklad.

⁵Odpověděl král a řekl Kaldejským: Ten sen mi již z paměti vyšel. **Neoznámíte-li mi snu** i výkladu jeho, na kusy rozsekáni budete, a domové vaši v záchody obráceni budou. ⁶Pakli mi sen i výklad jeho oznámíte, daru, odplaty a slávy veliké důjdete ode mne. A protož sen i výklad jeho mi oznamte.

⁷Odpověděli po druhé a řekli: Nechať král sen poví služebníkům svým, a výklad jeho oznámíme.

⁸Odpověděl král a řekl: Jistotně rozumím tomu, že naschvál odtahujete, vidouce, že mi vyšel z paměti ten sen. ⁹Neoznámíte-li mi toho snu, jistý jest ten úsudek o vás. Nebo řeč lživou a chytrou smyslili jste sobě, abyste mluvili přede mnou, ažby se čas proměnil. A protož sen mi povězte, a zvím, budete-li mi moci i výklad jeho oznámiti.

¹⁰Odpověděli Kaldejští králi a řekli: Není člověka na zemi, kterýž by tu věc králi oznámiti mohl. Nadto žádný král, kníže neb potentát takové věci se nedoptával na žádném mudrci a hvězdáři aneb Kaldeovi. ¹¹Nebo ta věc, na niž se král ptá, nesnadná jest, a není jiného, kdo by ji oznámiti mohl králi, **kromě bohů**, kteříž bydlení s lidmi nemají.

¹²Z té příčiny rozlít se král a rozhněval velmi, a přikázal, aby zhubili všechny mudrce Babylonské. ¹³A když vyšel ortel, a mudrci mordováni byli, hledali i Daniele a tovaryšů jeho, aby zmordováni byli.

¹⁴Tedy Daniel odpověděl moudře a opatrně Ariochovi, hejtmanu nad žoldnéři královskými, kterýž vyšel, aby mordoval mudrce Babylonské. ¹⁵A odpovídaje, řekl Ariochovi, hejtmanu královskému: Proč ta výpověď náhle vyšla od krále? I oznámil tu věc Arioch Danielovi. ¹⁶Pročež Daniel všed, prosil krále, aby jemu prodlel času k oznámení výkladu toho králi.

¹⁷A odšed Daniel do domu svého, oznámil tu věc Chananiášovi, Mizaelovi a Azariášovi, tovaryšům svým, ¹⁸Aby se za milosrdenství modlili **Bohu nebeskému** příčinou té věci tajné, a nebyli zahubeni Daniel a tovaryši jeho s pozůstalými mudrci Babylonskými. ¹⁹I zjevena jest Danielovi u vidění nočním ta **věc tajná**. Pročež Daniel dobrořečil Bohu nebeskému. ²⁰Mluvil pak Daniel a řekl:

Buď jméno Boží požehnáno od věků až na věky, nebo moudrost a síla jeho jest.

²¹A on proměňuje časy i chvíle; **ssazuje krále, i ustanovuje krále**; dává moudrost moudrým a umění majícím rozum.

²²On zjevuje **věci hluboké a skryté**; zná to, což jest v temnostech, a světlo s ním přebývá.

²³Ó Bože otců mých, **těť oslavuji a chválím**, že jsi mne moudrostí a silou obdařil, ovšem nyní, že jsi mi oznámil to, čehož jsme žádali od tebe; nebo věc královi oznámil jsi nám.

2:1–49 Nabuchodonozorův první sen. Daniel ve službách krále (mimo jiné) interpretoval jeho sny, což odhaluje nejen, že byl (Daniel) zahrnut Božím požehnáním, ale také že Bůh směřoval historii k nastolení svého království.

2:1 Léta pak druhého. První rok výcviku Daniela a jeho přátel byl zároveň Nabuchodonozorův „korunovační rok“. Druhý a třetí rok výcviku byl první a druhý rok Nabuchodonozorovy vlády. Mezi tímto tvrzením a dokončením tříletého výcviku mladíků (**1:5**) není žádná diskrepance: První Nabuchodonozorův rok byl Babylónany považován za „korunovační rok“ a druhý a třetí rok Danielovy výuky za první a druhý Nabuchodonozorovy vlády (viz **pozn. 1:1**).

Ze sna protrhl. Na Starém Blízkém Východě bylo běžné mít za to, že božstva promlouvají k lidem také skrze některé (hlavně velmi živé) sny. Nabuchodonozorovo zneklidnění je pochopitelné; poselství shůry mělo implikace pro budoucnost království. Zapomenutí snu bylo považováno za hněv božstva vůči adresátovi.

2:2 Mudrce, a hvězdáře i kouzelníky a Kaldejské. Viz **pozn. 1:20**.

2:4 Syrsky. Odsud až po konec kapitoly 7 je text psán aramejsky a ne hebrejsky, podobně jako např. **Ezd 4:8–6:18**. Aramejščina byl oficiální úřední jazyk; nelze také vyloučit, že tyto pasáže jsou v aramejštině toho důvodu, že obsahují prorockví, která mohla pohany zajímat více než Židy.

2:5 Neoznámíte-li mi snu. Nabuchodonozor zkouší své poradce. Nebudou-li schopni připomenout mu jeho sen, nemá proč důvěřovat ani jejich potencionálnímu výkladu (srv. **v. 9**).

2:11 Kromě bohů. Mudrcům nezbylo než přiznat, faraonův požadavek je nad jejich síly. S odkazem na nadpřirozený zdroj měli pravdu, kterou potvrzuje i Daniel (**19; 27**).

2:18 Bohu nebeskému. Daniel se modlí rovnou k Bohu, který vládne hvězdám, na rozdíl od astrologů, kteří se doptávají jenom hvězd samotných, protože nikoho vyššího neznají.

2:19 Věc tajná. Skryté věci jsou u Hospodina (**Dt 29:29**). Jsou *transcendentní* — nepoznatelné, pokud nejsou zjeveny. Později je tentýž výraz použit pro označení Božích skrytých záměrů s dějinami světa (**4:6**).

2:21 Ssazuje krále, i ustanovuje krále. Narážka na obsah snu, líčící sérii povstávajících a zanikajících impérií, a který se ještě za Nabuchodonozorova života stane jeho vlastní palčivou zkušeností (**4:28–30**).

2:22 Věci hluboké a skryté. Viz **pozn. 2:11**.

2:23 Těť oslavuji a chválím. Daniel vyjadřuje hlubokou vděčnost za Boží milost vyslyšením modlitby. Boží zjevení je v příkrém kontrastu s mlčením falešných božstev pohanských hadačů. Jenom Bůh zná všechno a vládne všemu. Daniela vyvýšil mimořádným poznáním, jež mu svěřil.

²⁴A protož Daniel všel k Ariochovi, kteréhož ustanovil král, aby zhubil mudrce Babylonské. A přišed, takto řekl jemu: Mudrců Babylonských nezahlazuj; uveď mne před krále a **výklad ten oznámím**.

²⁵Tedy Arioch s chvátáním uvedl Daniele před krále, a takto řekl jemu: Našel jsem muže z zajatých synů Judských, kterýž výklad ten králi oznámí. ²⁶Odpověděl král a řekl Danielovi, jehož jméno bylo Baltazar: Budeš-liž ty mi moci oznámiti sen, kterýž jsem viděl, i výklad jeho? ²⁷Odpověděl Daniel králi a řekl: Té věci tajné, na niž se král doptává, nikoli nemohou mudrci, hvězdáři, věštcí a hadači králi oznámiti. ²⁸Ale však **jest Bůh na nebi, kterýž zjevuje tajné věci**, a on ukázal králi Nabuchodonozorovi, co se díti bude **v potomních dnech**. Sen tvůj, a což jsi ty viděl na ložci svém, toto jest:

²⁹Tobě, ó králi, na mysl přicházelo na ložci tvém, co bude potom, a ten, kterýž zjevuje tajné věci, ukázalť to, což budoucího jest. ³⁰Strany pak mne, ne skrze moudrost, kteráž by při mně byla nade všecky lidi, ta věc tajná mně zjevena jest, ale skrze modlitbu, aby ten výklad králi oznámen byl, a ty myšlení srdce svého abys zvěděl. ³¹Ty králi, viděl jsi, a aj, obraz nějaký veliký, (obraz ten byl znamenitý a blesk jeho náramný), stál naproti tobě, kterýž na pohledění byl hrozný. ³²Toho obrazu hlava byla z zlata výborného, prsy jeho a ramena jeho z stříbra, a břicho jeho i bedra jeho z mědi, ³³Hnatové jeho z železa, nohy jeho z částky z železa a z částky z hlíny. ³⁴Hleděls na to, až se utrh **kámen, kterýž nebýval v rukou**, a udeřil obraz ten v nohy jeho železné a hliněné, a potřel je. ³⁵A tak potřino jest spolu železo, hlina, měď, stříbro i zlato, a bylo to všecko jako plevy z placu letního, a zanesl to vítr, tak že místa jejich není nalezeno. Kámen pak ten, kterýž udeřil v obraz, učiněn jest horou velikou, a naplnil všecku zemi. ³⁶Tot jest ten sen. Výklad jeho také povíme králi: ³⁷Ty králi, jsi král králů; nebo Bůh nebeský dal tobě království, moc a sílu i slávu. ³⁸A všeliké místo, na němž přebývají synové lidští, zvěť polní i ptactvo nebeské dal v ruku tvou, a pánem tě ustavil nade všemi těmi věcmi. Ty jsi ta **hlava zlatá**. ³⁹Ale po tobě povstane království jiné, nižší než tvé, a jiné království třetí měděné, kteréž panovati bude po vši zemi. ⁴⁰Království pak čtvrté bude tvrdé jako železo. Nebo jakož železo drobí a zemdlévá všecko, tak, pravím, jako železo, kteréž potírá všecko, i ono potře a potříská všecko. ⁴¹Že jsi pak viděl nohy a prsty z částky z hlíny hrnčírské a z částky z železa, království rozdílné znamená, v němž bude něco mocnosti železa, tak jakž jsi viděl železo smíšené s hlinou ničemnou. ⁴²Ale prstové noh z částky z železa a z částky z hlíny znamenají království z částky mocné a z částky ku potření snadné. ⁴³A že jsi viděl železo smíšené s hlinou ničemnou, ukazuje, že se přízniti budou vespolek lidé, a však nebude se přidržeti jeden druhého, tak jako železo nedrží se z hlíny. ⁴⁴**Za dnů pak těch králů** vzbudí Bůh nebeský království, kteréž **na věky nebude zkaženo**, a království to na žádného jiného nespadne, ale ono potře a konec učiní všechněm těm královstvím, samo pak státi bude na věky, ⁴⁵Tak jakž jsi viděl, že se s hory utrh kámen, kterýž nebýval v rukou, a potřel železo, měď, hlinu, stříbro a zlato. Bůh veliký oznámil králi, co býti má potom, a pravý jest sen ten i věrný výklad jeho.

⁴⁶Tedy král Nabuchodonozor **padl na tvář** svou, a poklonil se Danielovi, a rozkázal, aby oběti a vůně libé obětovali jemu. ⁴⁷A odpovídaje král Danielovi, řekl: V pravdě že Bůh váš jest **Bůh bohů a Pán králů**, kterýž zjevuje skryté věci, poněvadž jsi mohl vyjeviti tajnou věc tuto. ⁴⁸Tedy král zvelebil Daniele, a dary veliké a mnohé dal jemu, a pánem ho učinil nade vši **krajinou Babylonskou**, a knížetem nad vývodami, a nade všemi

2:24 Výklad ten oznámím. Daniel zde mluví pouze o výkladu, čímž implikuje, že obsah snu již zná.

2:28 Jest Bůh na nebi, kterýž zjevuje tajné věci. Podobně jako Josef v Egyptě (Gn 40:8; Gn 41:16) si ani Daniel nepřisvojuje poznání a výklad snu, nýbrž připisuje je Bohu.

V potomních dnech. Dosl. „v posledních dnech“, čemuž sz lidé rozuměli jako době obnovy národa po návratu z exilu (viz Dt 4:30). Tatož fráze může označovat jakoukoliv budoucnost (Gn 49:1). V NZ je použita celkem pětkrát, z čehož dvakrát odkazuje na věk, započatý o Letnicích (Sk 2:17; Žd 1:2), a třikrát na závěr dějin před Kristovým druhým příchodem (2Tm 3:1; Jk 5:3 a 2Pt 3:3).

2:32–33 Nejtěžší nahoře, nejkřehčí dole. Směrem odshora dolů materiálům ubývá nejen na váze, ale i na hodnotě. Obraz vystihuje osud všech impérií, nejen těchto čtyř nejbližších: Každá instituce, stát, říše, civilizace se nakonec zhroutí vlastní vahou, když nezadržitelná byrokracie přeroste svůj původní účel služby lidem a sama tyje na jejich úkor.

2:34 Kámen, kterýž nebýval v rukou. Na rozdíl od ostatních království, budovaných lidmi, toto vystaví Bůh sám. Zde je kámen asociován s Kristovým královstvím (srv. 1Kor 10:4 a jeho pozn.).

2:38–40 Hlava zlatá ... království pak čtvrté. Čtyři království reprezentují po sobě jdoucí impéria babylonské, médo-perské, řecké a

římské. Bohem založené nepomíjitelné Kristovo království bude inau-gurováno v časech římské světovlády (viz též Úvod a graf „Danielovy vize“ v Da 7 na str. ??).

2:44 Za dnů ... těch králů. Někteří interpreti tvrdí, že se jedná o linii králů posledního království; daleko pravděpodobnější však je rozumět tomuto verši jako označujícímu panovníky království, zmíněných ve verších 2:38–40.

Na věky nebude zkaženo. Podobně jako i jiní proroci, Daniel hovoří o království, které Bůh založí po návratu z exilu jako permanentní (srv. např. Iz 9:7; Jl 2:26–27 či Am 9:15). NZ učí, že toto království začalo Kristovým prvním příchodem a dosáhne svého dovršení jeho slavným návratem (viz článek *Království Boží u Mt 4* na str. ??).

2:46 Padl na tvář. Pozoruhodná výměna rolí anticipuje příchod Bo-žího království, vysoce převyšujícího i nejmocnější lidská impéria.

2:47 Bůh bohů a Pán králů. Nabuchodonozor vyznává Hospodínovu svrchovanost nejen nad bezmocnými pohanskými božstvy, ale i nad králi, jako je on sám. To je téma, sjednocující prvních šest kapitol knihy Daniel.

2:48 Krajinou Babylonskou. Babylonské impérium bylo rozděleno na provincie; Daniel byl ustanoven vládcem nad provincií s hlavním městem. Podobný vzestup Židů k moci v cizích zemích lze vidět

mudrci Babylonskými. ⁴⁹Daniel pak vyžádal na králi, aby představil krajině Babylonské Sidracha, Mizacha a Abdenágo. Ale Daniel **býval v bráně královské**.

V ohnivé peci

3 Potom Nabuchodonozor král udělav **obraz zlatý**, jehož **výška** byla šedesáti loket, šířka pak šesti loket, postavil jej na poli **Dura** v krajině Babylonské. ²I poslal Nabuchodonozor král, aby shromáždili **knížata**, vývodů a vůdce, starší, správce nad poklady, v právních zběhlé, úředníky a všechny, kteříž panovali nad krajinami, aby přišli ku posvěcování obrazu, kterýž postavil Nabuchodonozor král. ³Tedy shromáždili se knížata, vývodové a vůdcové, starší, správcové nad poklady, v právních zběhlí, úředníci a všickni, kteříž panovali nad krajinami ku posvěcování obrazu toho, kterýž postavil Nabuchodonozor král, a stáli před obrazem, kterýž postavil Nabuchodonozor. ⁴Bířic pak volal ze vsí síly: Vám se to praví lidem, národům a jazykům, ⁵Jakž uslyšíte zvuk **trouby**, píšťalky, citary, huslí, loutny, zpívání a všelijaké muziky, padněte a klanějte se obrazu zlatému, kterýž postavil Nabuchodonozor král. ⁶Kdož by pak nepadl a neklaněl se, té hodiny uvržen bude do prostřed **peci ohnivé** rozpálené. ⁷A protož hned, jakž uslyšeli všickni lidé zvuk trouby, píšťalky, citary, huslí, loutny a všelijaké muziky, padli všickni lidé, národové a jazykové, klanějíce se obrazu zlatému, kterýž postavil Nabuchodonozor král.

⁸A hned téhož času přistoupili muži **Kaldejští**, a s křikem žalovali na Židy, ⁹A mluvíce, řekli Nabuchodonozorovi králi: Králi, na věky buď živ. ¹⁰Ty králi, vynesls výpověď, aby každý člověk, kterýž by slyšel zvuk trouby, píšťalky, citary, huslí, loutny, zpívání a všelijaké muziky, padl a klaněl se obrazu zlatému, ¹¹A kdož by nepadl a neklaněl se, aby uvržen byl do prostřed peci ohnivé rozpálené. ¹²Našli se pak někteří Židé, kteréž jsi představil krajině Babylonské, totiž **Sidrach**, Mizach a Abdenágo, kteřížto muži nedbali na tvé, ó králi, nařízení. Bohů tvých nectí, a obrazu zlatému, kterýž jsi postavil, se neklanějí.

¹³Tedy Nabuchodonozor v hněvě a v prchlivosti rozkázal přivésti Sidracha, Mizacha a Abdenágo. I přivedeni jsou muži ti před krále. ¹⁴I mluvil Nabuchodonozor a řekl jim: Zoumyslně-li, Sidrachu, Mizachu a Abdenágo, bohů mých nectíte, a obrazu zlatému, kterýž jsem postavil, se neklaníte? ¹⁵Protož nyní, jste-liž hotovi, abyste hned, jakž uslyšíte zvuk trouby, píšťalky, citary, huslí, loutny, zpívání a všelijaké muziky, padli a klaněli se obrazu tomu, kterýž jsem učinil? Pakli se klaněti nebudete, té hodiny uvržení budete do prostřed peci ohnivé rozpálené, a **který jest ten Bůh**, ješto by vás vytrhl z ruky mé? ¹⁶Odpověděli Sidrach, Mizach a Abdenágo, a řekli králi: My se nestaráme o to, ó Nabuchodonozore, co bychom měli odpověditi tobě. ¹⁷Nebo aj, buďto že Bůh, jehož my ctíme, (kterýž mocen jest vytrhnouti nás z peci ohnivé rozpálené, a tak z ruky

v Gn 41:37–44 (Josef) a Est 8:1–2 (Mardocheus). Danielovi přátelé ho na jeho přímluvu u krále v této pozici nahradili (49).

2:49 Býval v bráně královské. Pravděpodobně důvod, proč se ho netýkal test za odmítnutí poklonit se Nabuchodonozorově modle (3:20). **3:1 Obraz.** Náznaky badatelů, zda se jedná o mimořádnou podobiznu Nabuchodonozora samotného, či zda to bylo zobrazení nějakého babylonského božstva, nebo pouhý obelisk, se liší. Z toho, co je známo o babylonských náboženských tradicích, je pravděpodobné, že obraz zpodobňoval Béla nebo Nabu, některé z těchto Nabuchodonozorových ochraňujících božstev. Padnout na tvář před božstvem znamenalo zároveň vyjádření podřízenosti Nabuchodonozorovi, který božstvo reprezentoval na zemi (srv. 2:46 a jeho pozn.).

Zlatý. Pravděpodobně pozlacený; zhotovení sochy se podobalo popisu v Iz 40:19; Iz 41:7 a Jr 10:3–9.

60x6. Rozměry jsou důvodem, proč někteří vyvozují, že obraz byl spíše obelisk, než podobizna člověka (jehož proporce jsou 6:1, nikoliv 10:1). Socha však mohla stát na piedestalu, nebo mít stylizovaný tvar. **Dura.** Přesné umístění není známo. Obvykle bývá spojeno s Tolul Dura asi 10 km jižně od Babylóna.

3:2 Knížata ... úředníky. Přesné rozsahy pravomocí těchto různých druhů úředníků nejsou známy. Pět ze sedmi termínů vypadá na perský původ, což by naznačovalo, že Daniel tento zápis dokončil až po dobytí Babylóna Peršany roku 539 př.Kr.

3:5 Trouby ... muziky. Tři z vyjmenovaných hudebních nástrojů nesou

jména, převzatá z řečtiny (citera, harfa a dudy). To vede některé interprety k názoru, že kniha byla sepsána až po dobytí Persie Alexandrem Velikým. To je však závěr, který nevyplývá nutně z premisy (tzv. argument non-sequitur); mezi hudebníky je běžné používat mezinárodní termíny k označení hudebních nástrojů. Pojmy jako „gibsonka“, „jumbo“, „strato/tele-caster“, „Les Paul“ apod. jsou jednoznačně srozumitelné jak češtině (v rámci muzikantského slangu), tak i v mezinárodním kontextu; a přesto z jejich zdomácnělé přítomnosti v jazyce nelze vyvodit závěr, že se v něm objevily až po zhroutilí železné opony v roce 1989, kdy se západním vlivům otevřela volná cesta. Kromě toho se názvy řeckých hudebníků i nástrojů vyskytují i v asyrských inskripčních dáváno před Nabuchodonozorem.

3:6 Ohnivé pece. Pece byly v Babylóně běžně používány k vypalování cihel (srv. Gn 11:3). Nebylo neobvyklé používat je jako nástroj popravy upálením zaživa (viz Jr 29:22 nebo též 2Mak 7).

3:8 Kaldejští. Tj. mágové, astrologové Viz pozn. 2:2. Zde však výraz „Chaldejci“ indikuje národnost, nikoliv funkci. Chaldejci shlíželi spatra na Židy z rasově-etnických antisemitských předpokladů (srv. 12; Est 3:5–6). Privilegovaná pozice Danielových přátel znásobila nevrážlivost Chaldejců vůči nim (12).

3:12 Sidrach, Mizach a Abdenágo. Viz pozn. 1:7 a 2:49.

3:15 Který jest ten Bůh. Nabuchodonozor nevědomky vyzval Hospodina, Boha Izraele, ke změření sil; z jeho polyteistické, pohanské perspektivy žádný bůh ničeho podobného není schopen.

tvé, ó králi), **vytrhne nás**. ¹⁸**Buď že nevytrhne**, známo buď tobě, ó králi, žeť bohů tvých ctíti a obrazu zlatému, kterýž jsi postavil, klaněti se nebudeme.

¹⁹Tedy Nabuchodonozor naplněn jsa prchlivostí, tak že obličej tváři jeho se proměnil proti Sidrachovi, Mizachovi a Abdenágovi, a odpovídaje, rozkázal rozpáliti pec sedmkrát více, než obyčej měli ji rozpalovati.

²⁰A mužům silným, kteříž byli mezi rytíři jeho, rozkázal, aby svížíce Sidracha, Mizacha a Abdenágo, uvrhli do peci ohnivé rozpálené. ²¹Tedy svázali muže ty v pláštích jejich, v košílkách jejich, i v kloboucích jejich a v oděvu jejich, a uvrhli je do prostřed peci ohnivé rozpálené. ²²Že pak rozkaz královský náhlý byl, a pec velmi rozpálená, z té příčiny muže ty, kteříž uvrhli Sidracha, Mizacha a Abdenágo, zadusil plamen ohně. ²³Ale ti tři muži, Sidrach, Mizach a Abdenágo, padli do prostřed peci ohnivé rozpálené svázaní.

²⁴Tedy Nabuchodonozor král zděsil se, a vstal s chvátáním, a promluviv, řekl hejtmanům svým: Zdalíž jsme neuvrhli tři mužů do prostřed peci svázaných? Odpověděli a řekli králi: Pravda jest, králi. ²⁵On pak odpovídaje, řekl: Aj, vidím čtyři muže rozvázané, procházející se u prostřed ohně, a není žádného porušení při nich, a čtvrtý na pohledění podobný jest **synu Božímu**.

²⁶A přistoupiv Nabuchodonozor k čelisti peci ohnivé rozpálené, mluvil a řekl: Sidrachu, Mizachu a Abdenágo, **služebníci Boha nejvyššího**, vyjděte a podte sem. I vyšli Sidrach, Mizach a Abdenágo z prostředku ohně. ²⁷Shromáždívše se pak knížata, vývodové a vůdcové a hejtmané královští, hleděli na ty muže, an žádné moci neměl oheň při tělích jejich, ani vlas hlavy jejich nepřiškrvkl, ani pláštěvé jejich se nezměnili, aniž co ohněm páchli. ²⁸I mluvil Nabuchodonozor a řekl: Požehnaný Bůh jejich, totiž Sidrachův, Mizachův a Abdenágův, kterýž poslal **anděla** svého, a vytrhl služebníky své, kteříž doufali v něho, až i rozkazu královského neuposlechli, ale těla svá vydali, aby nesloužili a neklaněli se žádnému bohu, kromě Bohu svému. ²⁹A protože toto já prikazuji, aby každý ze všelikého lidu, národu a jazyku, kdož by koli co rouhavého řekl proti Bohu Sidrachovu, Mizachovu a Abdenágovu, na kusy rozsekán byl, a dům jeho v záchod obrácen, proto že **není Boha jiného**, kterýž by mohl vytrhovati, jako tento. ³⁰Tedy **zvelebil** zase král Sidracha, Mizacha a Abdenága v krajině Babylonské. ³¹**Nabuchodonozor král** všechněm lidem, národům i jazykům, kteříž bydlí na vsi zemi: Pokoj váš rozmnožen buď. ³²Znamení a divy, kteréž učinil při mně **Bůh nejvyšší**, vidělo mi se za slušné, abych vypravoval. ³³Znamení jeho **jak veliká** jsou, a divové jeho jak mocní jsou, království jeho království věčné, a panování jeho od národu do pronárodu.

4 Já Nabuchodonozor, užívaje pokoje v domě svém, a kveta na palácu svém, ²Měl jsem sen, kterýž mne zhrozil, a myšlení na ložci svém, a to, což jsem viděl, znepokojilo mne. ³A protože vyšla ode mne ta výpověď, aby uvedeni byli přede mne mudrci Babylónští, kteříž by mi výklad toho snu oznámili. ⁴Tedy předstoupili mudrci, hvězdáři, Kaldejští a hadači. I pověděl jsem jim sen, a však výkladu jeho nemohli mi oznámiti. ⁵Až naposedy předstoupil přede mne Daniel, jehož jméno **Baltazar**, podlé jména boha mého, a v němž jest duch bohů svatých. Jemuž jsem oznámil sen:

⁶Baltazaře, kníže mudrců, já vím, že **duch bohů svatých** jest v tobě, a **nic tajného není tobě nesnadného**. Vidění snu mého, kterýž jsem měl, i výklad jeho oznam.

3:17 Vytrhne nás. Věrní služebníci ani na vteřinu nepochybují o Boží svrchovanosti, přestože jsou si vědomi, že ve své všemohoucnosti je „všeho schopen“; nesázejí na automaticky zaručenou ochranu za všech okolností.

3:18 Buď že nevytrhne. Danielovi přátelé počítají s reálnou možností, že věrnost Bohu je bude stát život. To je však nezviklá v jejich rozhodnutí zůstat věrní. Věrnost poddaných přináší Králi slávu (29–33), o to větší, když je to věrnost tváří v tvář smrti.

3:25 Synu Božímu. Fráze, použitelná pro různé druhy nebeských bytostí; zde je míněn „anděl“ v. 28.

3:26 Služebníci Boha nejvyššího. Titul pro Boží univerzální autoritu. Podobně jako ve verši 29 a 2:47 neznámá toto vyznání ze rtů polyteistického pohana, že Danielův Bůh je jediný živý, nýbrž že je nadřazený ostatním božstvům (4:31–34). Z úst věrného Izraelity totéž vyznání implikuje monoteismus (5:18, 21; 7:18–21).

3:28 Anděla. Anděl může být „anděl Hospodinův“, jenž může znamenat Kristovo preinkarnační zjevení (srv. 6:22; viz též poznámky k Gn 16:7 a Ex 3:2). Bůh přislíbil svou přítomnost, budou-li jeho lidé nuceni projít ohněm (Iz 43:1–3).

3:29 Není Boha jiného. Viz pozn. 26.

3:30 Zvelebil. Příběh si dává záležet na tom, aby bylo jasné, že Danielovi přátelé dosáhli vyvýšení svou věrností Bohu, nikoliv kompromisem s Babylónany.

3:31 Nabuchodonozor král. Poslední incident v knize, spojený s Nabuchodonozorem. Je umístěn do pozdního období jeho třiačtyřicetileté vlády, kdy dokončil své stavební projekty (4:27) a byl na svém vrcholu, neomezený vládce nejmocnější říše na světě.

3:32 Bůh nejvyšší. Viz poz. 2:47; 3:26 a 3:28.

3:33 Jak veliká. ... Nabuchodonozorovo vyznání opakovaně připomíná hlavní téma knihy, absolutní svrchovanost Boží (”srv.” 4:33–34 a pozn. 7:1–12:13).

4:3–4 Viz pozn. 1:20 a 2:2.

4:5 Baltazar. Viz pozn. 1:7.

4:6 Duch bohů svatých. Ačkoliv Nabuchodonozor vyjadřuje svůj respekt k Danielovi pohanskou terminologií, dotýká se pravdy: Přítomnost Ducha Svatého má na člověka nepřehlédnutelný účinek; v Danielově případě je to vzhled do Božích neproniknutelných tajemství, dar, který o mnoho později obdržel i apoštol Pavel a církev (1Kor 2:6–16).

Nic tajného není tobě nesnadného. Viz 2:47 a pozn. 2:19.

⁷U vidění pak, kteréž jsem viděl na ložci svém, viděl jsem, a aj, **strom** u prostřed země, jehož vysokost byla veliká. ⁸Veliký byl strom ten a mocný, a výsost jeho dosahovala až k nebi, a patrný byl až do končin vsí země. ⁹Lístí jeho bylo pěkné, a ovoce jeho hojné, všechněm za pokrm, pod stínem pak jeho byla zvěř polní, a na ratolestech jeho bydlili ptáci nebeští, a z něho potravu měl všeliký živočich. ¹⁰Viděl jsem také u viděních svých na ložci svém, a aj, hlásný a **svatý** s nebe sstoupiv, ¹¹Volal ze vsí síly, a tak pravil:

Podetněte strom ten, a osekejte ratolesti jeho, a otlučte lístí jeho, a rozmetce ovoce jeho; nechat se vzdálí zvěř od něho, a ptáci z ratolestí jeho. ¹²A však kmene kořenů jeho v zemi zanechejte, a v poutech železných a ocelivých na trávě polní, aby rosou nebeskou smáčin byl, a díl jeho s zvěří v bylině zemské. ¹³**Srdce jeho od lidského ať jest rozdílné, a srdce zvířecí nechť jest dáno jemu**, ažby **sedm let** vyplnilo se při něm. ¹⁴Usouzení hlásných a řeč žádosti svatých stane se, ažby k tomu přišlo, aby poznali lidé, že Nejvyšší panuje nad královstvím lidským, a že komuž chce, dává je, a toho, kterýž jest ponížený mezi lidmi, ustanovuje nad ním. ¹⁵Tento sen viděl jsem já Nabuchodonozor král, ty pak, Baltazaře, oznam výklad jeho. Nebo všickni mudrci v království mém nemohli mi výkladu oznámiti, ale ty můžeš, proto že duch bohů svatých jest v tobě.

¹⁶Tedy Daniel, jemuž jméno Baltazar, předěšený stál za jednu hodinu, a myšlení jeho strašila ho. A odpověděv král, řekl: Baltazaře, sen ani výklad jeho nechť nestraší tebe. Odpověděl Baltazar a řekl: Pane můj, sen tento příd na ty, kteříž tě v nenávisti mají, a výklad jeho na tvé nepřátely. ¹⁷Strom ten, kterýž jsi viděl, veliký a mocný, jehož výsost dosahovala až k nebi, a kterýž patrný byl po vsí zemi. ¹⁸A lístí jeho pěkné, a ovoce jeho hojné, a z něhož všickni pokrm měli, pod nímž byla zvěř polní, a na ratolestech jeho bydlili ptáci nebeští, ¹⁹**Ty jsi ten**, ó králi, kterýž jsi rozšířil se a zmocnil, a velikost tvá vzrostla a vznesla se až k nebi, a panování tvé až do konce země. ²⁰Že pak viděl král hlásného a svatého sstupujícího s nebe, kterýž řekl: Podetněte strom ten a zkazte jej, a však kmene kořenů jeho v zemi zanechejte, a v okovách železných a ocelivých ať jest na trávě polní, aby rosou nebeskou smáčin byl, a s zvěří polní díl jeho, ažby sedm let vyplnilo se při něm: ²¹Tenť jest výklad, ó králi, a ortel Nejvyššího, kterýž vyšel na pána mého krále. ²²Nebo zaženou tě lidé od sebe, a s zvěří polní bude bydlení tvé, a bylinu jako volům tobě jísti dávati budou, a rosou nebeskou smáčin budeš, až se vyplní sedm let při tobě, **dokudž bys nepoznal**, že panuje Nejvyšší nad královstvím lidským, a že komuž chce, dává je.

²³Že pak řekli, aby zanechán byl kmen kořenů toho stromu, **království tvé tobě zůstane**, jakž jen poznáš, že **nebesa** panují. ²⁴Protož ó králi, přijmi radu mou, a hříchy své spravedlností přetrhuj, a nepravosti své milostivostí k ssouzeným, zdaby prodloužen byl pokoj tvůj. ²⁵Všecko to přišlo na krále Nabuchodonozora. ²⁶Nebo po dokonání dvanácti měsíců, procházeje se po paláci královském v Babyloně, ²⁷Mluvil král a řekl: Zdalíž toto není ten Babylon veliký, kterýž jsem já vystavěl mocí síly své, aby byl stolicí království k ozdobě slávy mé? ²⁸Ještě ta řeč byla v ústech krále, a aj, hlas s nebe přišel: Toběť se praví, Nabuchodonozore králi, že království odešlo od tebe, ²⁹Nýbrž tě lidé i z sebe vyvrhou, a s zvěří polní bydlení budeš. Bylinu jako volům tobě jísti dávati budou, ažby sedm let vyplnilo se při tobě, dokudž bys nepoznal, že panuje Nejvyšší nad královstvím lidským, a že komuž chce, dává je.

³⁰V touž hodinu řeč ta naplnila se při Nabuchodonozorovi. Nebo z spolku lidí vyvržen byl, a **bylinu jako vůl jedl**, a rosou nebeskou tělo jeho smáčino bylo, až na něm vlasy zrostly jako peří orličí, a nehty jeho jako

4:7 Strom. Ezechiel 31 také líčí království metaforou vysokého stromu. Podobné obrazy vidíme např. v **Ž 1:3; Ž 37:35; Ž 52:10; Ž 92:13–14; Jr 11:16–17; Jr 17:8** nebo **Mt 13:32**.

4:10 Svatý. Nabuchodonozor připouští, že viděl svatou nebeskou bytost. Víra v podobné bytosti byla na Starém Blízkém Východě běžná a koreluje s biblickým přesvědčením, že Bůh zasahuje do pozemských záležitostí, mnohdy skrze své služebníky anděly.

4:13 Srdce jeho od lidského ať jest rozdílné. Je zřejmé, že se jedná o člověka, nikoliv o strom. Srv. **pozn. 4:19**.

Srdce zvířecí nechť jest dáno jemu. Nabuchodonozor byl postižen mentální poruchou zvanou lykantropie (z řeckého *lukos* – vlk a *anthropos* – člověk), při níž se člověk chová jako vlk nebo i jiné zvíře (**30**; viz též **pozn.30**).

Sedm let. Sedm období neurčené délky (srv. vv. **20** a **22**). Většina interpretů se shoduje na závěru, že *léto* znamená jeden rok. Verš **30** naznačuje, že doba byla delší než den, týden či měsíc.

4:19 Ty jsi ten. Pointa vyprávění, podobná Nátanově napomenutí

Davidu (**2Sa 14:7**), znamená přímou aplikaci pro Nabuchodonozora.

4:22 Zaženou ... s polní zvěří ... spásat porost. Daniel opakuje po nebeském poslu (**13**) popis mentální poruchy, kterou Hospodin postihne nejmocnějšího muže světa. Podobnými symptomy občas trpěl panovník Království Velké Británie a Irska Jiří III. nebo Ota I. Bavorský. Viz **pozn. 13**.

Dokudž bys nepoznal. Záměrem Nabuchodonozorova ponížení bylo přimět ho uznat Boží svrchovanost.

4:23 Království tvé tobě zůstane. Daniel ujišťuje Nabuchodonozora, že poté, co uzná Boží svrchovanost, ani izolace dlouhodobou duševní poruchou ho nepřipraví o království.

Nebesa. První výskyt v Písmu, kdy výraz „nebesa“ je použit jako synonymum pro Boha. Srv. např. **Mt 5:3** s **Lk 6:20**.

4:30 Bylinu jako vůl jedl. Vzhledem k tomu, že se Nabuchodonozor projevoval rysy charakteristickými pro býložravce, je jeho mentální porucha někdy nazývána *boantropií*. Viz **pozn. 13**.

pazoury ptačí. ³¹Při skonání pak těch dnů já Nabuchodonozor pozdvihl jsem oči svých k nebi, a rozum můj ke mně se zase navrátil. I dobrořečil jsem Nejvyššímu, a živého na věky chválil jsem a oslavoval; nebo panování jeho jest panování věčné, a království jeho od národu do pronárodu. ³²A všickni obyvatelé země jako za nic počtení jsou, a podle vůle své činí mezi vojskem nebeským i obyvateli země, aniž jest kdo, ješto by mu přes ruku dátí mohl, a říci jemu: Co to děláš? ³³Téhož času rozum můj navrátil se ke mně, a k slávě království mého ozdoba má, i důstojnost má navrátila se ke mně; nadto i hejtmáné moji a knížata má hledali mne, a zmocněn jsem v království svém, a velebnost větší jest mi přidána. ³⁴Nyní tedy já Nabuchodonozor chválím, vyvyšuji a oslavuji **krále nebeského**, jehož všickni skutkové jsou pravda, a stezky jeho soud, a kterýž chodící v pyše může snižovati.

Píšíci ruka

5 **Balsazar** král učinil hody veliké tisíci knížatům svým, a před nimi víno pil. ²A když pil víno Balsazar, rozkázal přinést nádoby zlaté a stříbrné, kteréž vynesl Nabuchodonozor **otec** jeho z chrámu Jeruzalémského, aby z něho pili král i knížata jeho, ženy jeho i ženiny jeho. ³I přineseno jest nádoby zlaté, kteréž vynesli z chrámu domu Božího, kterýž byl v Jeruzalémě, a pili z něho král i knížata jeho, ženy jeho i ženiny jeho. ⁴Pili víno, a chválili bohy zlaté a stříbrné, měděné, železné, dřevěné a kamenné. ⁵V touž hodinu vyšli prstové ruky lidské, a psali naproti svícnu na stěně paláce královského, a král hleděl na částky ruky, kteráž psala. ⁶Tedy jasnost královská změnila se, a myšlení jeho zkormoutila ho, a pasové bedr jeho rozpásali se, i kolena jeho jedno o druhé se tlouklo. ⁷A zkríkl král ze vsí síly, aby přivedeni byli **hvězdáři**, Kaldejští a hadači. I mluvil král a řekl mudrcům Babylonským: Kdokoli přečte psání toto, a výklad jeho mi oznámí, šarlatem odín bude, a řetěz zlatý na hrdlo jeho, a třetím v království po mně bude.

⁸I předstoupili všickni mudrci královští, ale nemohli písma toho čísti, ani výkladu oznámiti králi. ⁹Pročež král Balsazar velmi předěšen byl, a jasnost jeho změnila se na něm, ano i knížata jeho zkormoucení byli. ¹⁰Královna pak, příčinou té věci královské a knížat jeho, do domu těch hodů vešla, a promluvivši královna, řekla: Králi, na věky živ buď. Nechtě tě neděsí myšlení tvá, a jasnost tvá nechť se nemění. ¹¹Jest muž v království tvém, v němž jest duch bohů svatých, v kterémž za dnů otce tvého osvícení, rozumnost a moudrost, jako moudrost bohů, nalezena, jehož král Nabuchodonozor otec tvůj knížetem mudrců, hvězdářů, Kaldejských a hadačů ustanovil, otec tvůj, ó králi, ¹²Proto že duch znamenitý, i umění a rozumnost vykládání snů a oznámení pohádek, i rozvázání věcí nesnadných nalezeno při Danielovi, jemuž král jméno dal **Baltazar**. Nechať nyní zavolán jest Daniel, a oznámí výklad ten.

¹³Tedy přiveden jest Daniel před krále. I mluvil král a řekl Danielovi: Ty-li jsi ten Daniel, jeden z synů zajatých Judských, kteréhož přivedl král otec můj z Judstva? ¹⁴Slyšel jsem zajisté o tobě, že duch bohů svatých jest v tobě, a osvícení i rozumnost a moudrost znamenitá nalezena jest v tobě. ¹⁵A nyní přivedeni jsou přede mne mudrci a hvězdáři, aby mi písmo toto přečtli, a výklad jeho oznámili, a však nemohli výkladu věci té

4:34 Krále nebeského. Toto jedinečné slovní spojení shrnuje téma kapitoly: vládu Boha z nebes (srv. 23 a pozn. 23).

5:1 Balsazar. Balsazar znamená „Bel – ochraňuj krále!“ Nezaměnit se jménem Baltazar, které v Babylóně dostal Daniel (viz pozn. 1:7). Nabonidus, Nabuchodonozorův zeť, byl posledním vládcem Babylónu. Balsazar, nejstarší Nabonidův syn, byl ustanoven spoluvládcem společně se svým otcem. Byl mu svěřen Babylón, zatímco Nabonidus trávil mnoho času v Arábii. Události kapitoly 5 se odehrály v roce 539 př.Kr. (42 let po Nabuchodonozorově smrti v roce 563 př.Kr., kdy Babylón padl do rukou Peršanů a kdy byl vydán edikt, propouštějící Izraelity z otroctví).

5:2 Nádoby ... z jeruzalémského chrámu. Viz pozn. 1:2.

Když okusil víno. Balsazar se dopustil svatokrádežného zločinu i z hlediska pohanství, které posvátné předměty jiných náboženství chová v úctě.

Otec. Nabuchodonozor je nazýván otcem Balsazara zde a ve verších 5:11, 5:13 a 5:18; a ve verši 5:22 je Balsazar nazván Nabuchodonozorovým synem. Ačkoli víme, že Balsazar byl přímým synem Nabonida (srv. pozn. 5:1), v antickém světě bylo běžné používat pojmu „otec“ a „syn“ v širším smyslu předka či předchůdce a potomka či následníka. Je pravděpodobné, že Balsazar byl Nabuchodonozorovým vnukem přes svou matku Nitocris.

5:4 Chválili bohy. Nádoby z Hospodinova chrámu byly znesvěceny nejen profánním použitím, ale také účastí na oslavě babylónských falešných božstev.

5:7 Třetím v království. Další v hierarchii po Nabonidovi a jeho spoluvládcí Balsazarovi (viz pozn. 5:1).

Kdokoli přečte a vyloží. Opět je požadavek dvojí: (1) přednést obsah znamení a (2) podat jeho výklad (srv. 2:2).

Hvězdáři. Viz pozn. 1:20 a 2:2 (srv. 2:27; 4:7).

5:8 Nedokázali přečíst ani sdělit výklad. Viz 2:2–13 a 4:6; srv. též Gn 41:8.

5:10 Královna. Je vysoce nepravděpodobné, že by to byla Balsazarova manželka; ty všechny již byly na banketu přítomny (2–3). Mohla to být vdova po Nabuchodonozorovi, ale pravděpodobněji to byla Nitocris, manželka Nabonidova, dcera Nabuchodonozora a Balsazarova matka.

5:11 Duch svatých bohů. Viz 4:8. Nepřekvapuje, že s událostmi Danielova života byla králova matka obeznáměna lépe než Balsazar sám. Danielovi mohlo tou dobou (v roce 539 př.Kr.) být přes 80 let. O 66 let dříve (v roce 605 př.Kr.) byl odvečen do Babylóna jako mladík (1:4).

5:12 Baltazar. Viz pozn. 1:7.

oznámiti. ¹⁶Já pak slyšel jsem o tobě, že můžeš to, což jest nesrozumitelného, vykládati, a což nesnadného, rozvázati. Protož nyní, budeš-li moci písmo to přečísti, a výklad jeho mně oznámiti, v šarlat oblečen budeš, a řetěz zlatý na hrdlo tvé, a třetím v království po mně budeš.

¹⁷Tedy odpověděl Daniel a řekl před králem: Darové tvoji nechť zůstávají tobě, a odplatu svou dej jinému, a však písmo přečtu králi, a výklad oznámím jemu. ¹⁸Ty králi, slyš: **Bůh nejvyšší** královstvím a důstojností i slávou a okrasou obdařil Nabuchodonozora otce tvého, ¹⁹A pro důstojnost, kterouž ho obdařil, všickni lidé, národové a jazykové trásli a báli se před ním. Kohokoli chtěl, zabil, a kterékoli chtěl, bil, kteréz chtěl, povyšoval, a kteréz chtěl, ponižoval. ²⁰Když se pak bylo pozdvihlo srdce jeho, a duch jeho zmocnil se v pyše, ssazen byl z stolice království svého, a slávu odjali od něho. ²¹Ano i z spolku synů lidských vyvržen byl, a srdce jeho zvířecímu podobné učiněno bylo, a s divokými osly bylo bydlení jeho. Bylinu jako volům dávali jemu jísti, a rosou nebeskou tělo jeho smáčino bylo, dokudž nepoznal, že panuje Bůh nejvyšší nad královstvím lidským, a že kohož chce, ustanovuje nad ním. ²²Ty také, synu jeho Balsazare, neponížil jsi srdce svého, ačkolis o tom o všem věděl. ²³Ale pozdvihl se **proti Pánu nebes**; nebo nádoby domu jeho přinesli před tebe, a ty i knížata tvá, ženy tvé i ženiny tvé pili jste víno z něho. Nadto bohy stříbrné a zlaté, měděné, železné, dřevěné a kamenné, kteríž nevidí, ani slyší, aniž co vědí, chválil jsi, Boha pak, v jehož ruce jest dýchání tvé i všechny cesty tvé, neoslavoval jsi. ²⁴**Protož** nyní od něho poslána jest částka ruky této, a písmo to napsáno jest. ²⁵A totoť jest písmo napsané: **Mene**, mene, tekel, **ufarsin**, totiž: Zčetl jsem, zčetl, zvážil a rozdělují. ²⁶Tento pak jest výklad slov: **Mene**, zčetl Bůh království tvé, a k konci je přivedl. ²⁷Tekel, zvážen jsi na váze, a nalezen jsi lehký. ²⁸**Peres**, rozděleno jest království tvé, a dáno jest **Médským a Perským**. ²⁹Tedy z rozkazu **Balsazarova** oblékli Daniele v šarlat, a řetěz zlatý dali na hrdlo jeho, a rozhlašovali o něm, že má býti pánem třetím v království. ³⁰V touž noc **zabit** jest Balsazar král Kaldejský. ³¹**Darius** pak Médský ujal království v letech okolo šedesáti a dvou.

Daniel ve lví jámě

- 6** Líbilo se pak **Dariovi**, aby ustanovil nad královstvím úředníků sto a dvacetí, kteríž by byli po všem království.

5:16 Třetí v království. Viz pozn. 7.

5:17 Někomu jinému. Někteří interpreti jsou toho názoru, že Daniel odmítl pocty a odměny nejen ze skromnosti, že o bohatství a moc nestál, ale i s vědomím toho, že schopnost odpovědět králi má jen díky Boží milosti a nechtěl Bohem svěřenou roli zneužít k osobnímu prospěchu (srv. Gn 14:23). Nicméně jindy podobné dary bez problémů přijal (2:48; 5:29). Možná, že se chtěl vyhnout jakémukoliv tlaku upravit poselství nevídané zvěsti; možná, že mu bylo jasné, že stejně není o co stát, když království tuto noc vezme svůj konec.

5:18 Tvému otci Nabuchodonozorovi. Viz pozn. 2.

Bůh nejvyšší. Viz 2:37 a 4:33.

5:20–21 Viz 4:31–33.

5:21 Nad lidským královstvím panuje Bůh nejvyšší. Toto tvrzení shrnuje teologii celé knihy (Viz Úvod: Záměr a zvláštnosti).

5:22 Ačkolis o tom všem věděl. Balsazar doplatil na to, že nepoužíval rozum (Mt 7:24–27). Byl bez výmluvy ještě více, než Nabuchodonozor, a proto jeho čas milosti vypršel (viz 1Tm 1:13). **!!! DOPSAT !!!**

5:23 Proti Pánu nebes. Viz pozn. 4:34.

5:24 Protož. Nápis na zdi byla Boží odpověď na Balsazarovu arogantní pýchu a zpupnost před Bohem, který svou svrchovanost demonstroval o generaci dříve na Nabuchodonozorovi (4:31–34).

5:25 Mene, mene, tekel, ufarsin. Dosl. „sečteno, sečteno, zváženo a rozděleno“ nebo „mína [váhová, tedy i měnová jednotka], mína, šekel a půlšekel“.

Ufarsin. Aramejsky „a parsin“.

5:26 Mene. V původní aramejštině lze tomuto výrazu rozumět jako slovesu nebo jako podstatnému jménu. Daniel jej přečetl jako sloveso „sečteno“ a vyložil jako dny Balsazarovy vlády, které Bůh přivedl ke konci.

5:27 Tekel. Rovněž sloveso nebo podstatné jméno. Daniel slovo čte jako sloveso „zváženo“ a interpretuje je ve smyslu Balsazarovy

nedostatečnosti před Bohem (srv. pozn. Lk 3:17).

5:28 Peres. Daniel intepretuje jako sloveso „rozděleno“ ve významu království, které bude Balsazarovi odebráno a a předání Médům a Prešanům. Pokud hosté na banketu interpretovali tyto tři výrazy jako podstatná jména ve smyslu měnových hodnot (*mene* je ekvivalent 60 babylonských šekelů, *tekel ufarsin* lze chápat jako *šekel a půl*), je pochopitelné, že jim nápis nedával žádný smysl (srv. 8).

Médským a Perským. Viz Úvod: Záměr a zvláštnosti.

5:29 Balsazar. Balsazar, podobně jako jeho otec Nabuchodonozor, uctil Daniela. Na rozdíl od Nabuchodonozora však neuctil Danielova Boha. Čest, které se Danielovi a jeho přátelům opakovaně dostalo pro jejich věrnost Bohu, zdůrazňuje důvěryhodnost Daniela coby proroka. Nikdy svou víru nezkompromitoval; vždy zůstal věrný Bohu, byť to bylo tváří v tvář smrti. Proto lze spolehnout i na jeho pozdější proroctví (kapitoly 7–12).

5:30 Zabit. Texty Starého Blízkého Východu i řečtí historikové Hérodotos a Xenofón zaznamenávají, že Babylónané byli zaskočení překvapivým útokem Peršanů, zatímco se veselili a tančili.

5:31 Darius Médský. Některé školy tvrdí, že tento a další (6:1, 6:6, 6:9, 6:25, 6:28; 9:1; 11:1) odkazy na Daria Médského v knize Daniel jsou historické omyly. Viz pozn. 6:1.

6:1 Dariovi. Viz pozn. 5:31. I když je pravda, že Darius Médský není zmíněn v dochovaných historických zdrojích mimo Bibli a že mezi Balsazarem/Nabonidem (viz pozn. 5:1) a nástupem Kýra Perského není žádný časový interval, neznamená to nutně, že kniha Daniel chybí. „Darius Médský“ je s největší pravděpodobností trůnní jméno Kýra, zakladatele Perského impéria (viz pozn. 28). Je také možné, byť méně pravděpodobné, že nositelem tohoto označení byl Gubaru, generál, který přeběhl od Nabuchodonozora ke Kýrovi, vedl perské dobytí Babylóna a kterého Kýros učinil vládcem nad územím, které Persie zabrala Babylónu.

²Nad těmi pak hejtmany tři, z nichžto Daniel přední byl, kterýmž by úředníci onino vydávali počet, aby se králi škoda nedála. ³Tedy Daniel převyšoval ty hejtmany a úředníky, proto že **duch znamenitější** v něm byl. Pročež král myslil ustanoviti jej nade vším královstvím. ⁴Tedy hejtmáné a úředníci hledali příčiny proti Danielovi s strany království, a však žádné příčiny ani vady nemohli najíti; nebo věrný byl, aniž jaký omyl neb vada nalézala se při něm. ⁵Protož muži ti řekli: Nenajdeme proti Danielovi tomuto žádné příčiny, jediné leč bychom našli něco proti němu s strany **zákona Boha jeho**. ⁶Tedy hejtmáné a úředníci ti shromáždivše se k králi, takto mluvili k němu: Darie králi, na věky buď živ.

⁷Uradili se **všickni** hejtmáné království, vývodové, úředníci, správcové a vůdcové, abys ustanovil nařízení královské, a utvrdil záповěd: **Kdož by** koli vložil žádost na kteréhokoli boha neb člověka do třidcíti dnů, kromě na tebe, králi, aby uvržen byl do jámy lvové. ⁸Nyní tedy, ó králi, potvrď záповědi této, a vydej mandát, kterýž by nemohl změněn býti podle **práva** Médského a Perského, kteréž jest neproměnitelné. ⁹Pročež král Darius vydal mandát a záповěd. ¹⁰Daniel pak, **když se dověděl**, že jest vydán mandát, všel do domu svého, kdež otevřená byla okna v pokoji jeho **proti Jeruzalému**, a **tříkrát za den klekal** na kolena svá, a modlíval se a vyznával se Bohu svému, tak jakož prvé to **činíval**. ¹¹Tedy muži ti shromáždivše se a nalezše Daniele, an se modlí a pokorně prosí Boha svého,

¹²Tedy přistoupili a mluvili k králi o záповědi královské: Zdaliž jsi nevydal mandátu, aby každý člověk, kdož by koli něčeho žádal od kterého boha neb člověka až do třidcíti dnů, kromě od tebe, králi, uvržen byl do jámy lvové? Odpověděv král, řekl: Pravěť jest slovo to, podle práva Médského a Perského, kteréž jest neproměnitelné. ¹³Tedy odpovídajíce, řekli králi: Daniel ten, kterýž jest z zajatých **synů Judských**, nechťel dbáti na tvé, ó králi, nařízení, ani na mandát tvůj, kterýž jsi vydal, ale **tříkrát za den modlíval se modlitbou svou**.

¹⁴Tedy král, jakž uslyšel tu řeč, velmi se **zarmoutil** nad tím, a uložil král v mysli své vysvoboditi Daniele, a až do západu slunce usiloval ho vytrhnouti. ¹⁵Ale muži ti shromáždivše se k králi, mluvili jemu: Věz, králi, že jest takové právo u Médských a Perských, aby každá výповěd a nařízení, kteréž by král ustanovil, neproměnitelné bylo. ¹⁶I řekl král, aby přivedli Daniele, a uvrhli jej do jámy lvové. Mluvil pak král a řekl Danielovi: **Bůh tvůj**, kterémuž sloužíš ustavičně, on vysvobodí tebe. ¹⁷A přinesen jest kámen jeden, a položen na díru té jámy, a **zapečetil** ji král prstenem svým a prsteny knížat svých, aby nebyl změněn ortel při Danielovi. ¹⁸I odšel král na palác svůj, a šel ležeti, nic nejeda, a ničímž se obveseliti nedal, tak že i sen jeho vzdálen byl od něho. ¹⁹Tedy král hned ráno vstav na úsvitě, s chvátáním šel k jámě lvové.

²⁰A jakž se přiblížil k jámě, hlasem žalostným zavolal na Daniele, a promluviv král, řekl Danielovi: Danieli, služebníče Boha živého, Bůh tvůj, kterémuž ty sloužíš ustavičně, mohl-liž tě vysvoboditi od lvů? ²¹Tedy Daniel mluvil s králem, řka: Králi, na věky buď živ. ²²Bůh můj poslal **anděla** svého, kterýž zavřel ústa lvů, aby mi neškodili; nebo před ním nevina nalezena jest při mně, nýbrž ani proti tobě, králi, nic zlého jsem neučinil. ²³Tedy král velmi se z toho zradoval, a rozkázal Daniele **vytáhnouti** z jámy. I vytažen byl Daniel z jámy, a

6:3 Duch znamenitější. Viz 1:17; 4:6 a 5:12.

6:5 Zákon Boha jeho. Danielovi protivníci potvrzují nejen jeho morální integritu, ale také viditelnou a všeobecně známou zbožnost a odevzdanost Bohu Izraele. Tím je znovu připomenuto téma knihy – Danielova svatost a důvěryhodnost.

6:7 Všickni. Falešná implikace, že Daniel s návrhem souhlasil. Tito úředníci se vůči Dareiovi chovali jako pokrytci; manipulovali s ním, aby dosáhli svých cílů.

Kdož by se ... modlí k jakémukoli bohu ... kromě tebe. Návrh Dareiovi mohl připadat spíše politický než náboženský; jeho zřejmý záměr je upevnit vladařovu autoritu nad nedávno dobytými územími.

6:8 Práva ... kteréž jest neproměnitelné. Perský legislativní systém je první v historii, který vladařovu absolutní moc nějakým způsobem omezuje; v tomto případě nezvratností. Panovník si musel pečlivě rozmyslet, jaký zákon vydá, aby se nemohl obrátit proti němu, protože nebylo možné ho vzít zpátky. Později král doplatil na svou důvěru svým podřízeným (14). Viz též **Est 1:19; Est 8:8 a pozn. Est 7:7**.

6:10 Když se dověděl. Daniel ani na okamžik nezaváhal a nedal se zvíkat ve své věrnosti Bohu, přestože věděl, že ho to může stát život (srv. **pozn. 5:29**).

Proti Jeruzalému. Viz 1Kr 8:44, 1Kr 8:48; srv. **Ž 5:8 a Ž 138:2**.

Tříkrát za den. Viz **Ž 55:18**.

Klekal. Modlitba vestoje byla běžná (1Pa 23:30; Neh 9:1). Modlitba vkleče vyjadřuje poníženost, vhodnou zejména za okolností mimo-

řádné vážnosti (1Kr 8:54; Ezd 9:5; viz též **Ž 95:6; Lk 22:41; Sk 7:60; Sk 9:40**).

Činíval. Danielova zbožnost byla veřejně známá; proto se nepřátelům hodila jako vítaná záminka intriky proti němu (5).

6:13 Synů Judských. Identifikace Daniela etnickým původem prozrazuje antisemitské předsudky úředníků. Všeobecná známost etnické identity ukazuje, že Daniel nezkompromitoval své dědictví ve prospěch prosperity v cizí zemi. To byla důležitá lecke pro původní čtenáře.

6:14 Zarmoutil. Dareiovi okamžitě došlo, že se stal obětí manipulativní intriky svých úředníků, ale byl bezmocný s tím něco udělat, protože zákon médský a perský je nezrušitelný (viz **pozn. 6:8**).

6:16 Bůh tvůj. Darius byl nucen proto své vůli vynést rozsudek, k němuž byl zmanipulován. Jedinou nadějí na Danielovu záchranu vidí v Bohu, jehož Daniel uctívá, o jehož všemohoucnosti neměl pochyb.

6:17 Zapečetil. Mezi Asyřany, Babylóňany i Peršany byly běžné pečetní prsteny a válcové pečete pro použití s hlinou nebo voskem. Rozlomit králem označenou pečeť znamenalo porušení zákona.

6:19 Nespal, postil se. Darius byl na vrcholu zoufalství. Mohl v tom sehrát roli respekt vůči Danielovu Bohu, nejen obava, že přijde o neschopnějšího úředníka (2).

6:22 Anděla. Dost možná „anděl Hospodinův“ (viz **pozn. 3:28**).

6:23 Vytáhnouti. Vytažením z jámy Darius neporušil zákon; ten byl naplněn o den dříve, když tam Daniela uvrhli.

žádného úrazu není nalezeno na něm; nebo věřil v Boha svého. ²⁴I **rozkázal** král, aby přivedeni byli muži ti, kteříž osočili Daniele, a uvrženi jsou do jámy lvové, oni i synové jejich i ženy jejich, a prvé než dopadli dna té jámy, zmocnili se jich lvové, a všechny kosti jejich zetřeli. ²⁵Tedy Darius král napsal všechněm lidem, národům a jazykům, kteříž bydlili po vsi zemi: Pokoj váš rozmnožen buď. ²⁶Ode mne vyšlo **nařízení** toto, aby na všem panství království mého trásli a bálise před Bohem Danielovým;

nebo on jest Bůh živý a zůstávající na věky, a království jeho nebude zrušeno, ani panování jeho až do konce. ²⁷Vysvobozuje a vytrhuje, a činí znamení a divy na nebi i na zemi, kterýž vysvobodil Daniele z moci lvů.

²⁸Danielovi pak **šťastně** se vedlo v **království** Dariovu, a v království Cýra Perského.

Čtyři zvířata a Syn člověka

7 Léta prvního Balsazara krále Babylonského Daniel měl sen a vidění svá na ložci svém, i napsal ten sen krátkými slovy. ²Mluvil Daniel a řekl? Viděl jsem u vidění svém v noci, a aj, čtyři větrové nebeští bojovali na moři velikém. ³A **čtyři šelmy veliké** vystupovaly z **moře**, jedna od druhé rozdílná. ⁴První podobná **lvu**, a křídla orličí měla. Hleděl jsem, až **vytrhána** byla křídla její, jimiž se vznášela od země, tak že na nohách jako člověk státi musila, a srdce lidské dáno jest jí. ⁵A aj, jiná šelma druhá podobná **nedvědu**, kteráž panství jedno vyzdvihla, a tři žebra v ústech jejích, mezi zuby jejimi, a tak mluveno bylo k ní: Vstaň, nažer se hojně masa. ⁶Potom jsem viděl, a aj, jiná podobná **pardovi**, kteráž měla čtyři křídla ptačí na hřbetě svém, a čtyřhlavá byla šelma ta, již moc dána byla. ⁷Potom viděl jsem u viděních nočních, a aj, **šelma čtvrtá** strašlivá a hrozná a velmi silná, mající zuby železné veliké, kteráž zžírala a potírala, ostatek pak nohama svýma pošlapávala; a ta byla rozdílná ode všech šelm, kteréž byly před ní, a měla rohů deset. ⁸Pilně jsem šetřil těch rohů, a hle, **roh poslední**

6:24 Rozkázal. Historik Josephus Flavius líčí tuto epizodu o jeden detail podrobněji. Podle něho úředníci, když viděli, že jim nevyšel cíl sprovodit Daniela ze světa, protestovali stížností, že lvy musel někdo předem nakrmit. Král dal tedy lvy před jejich zraky nakrmit masem a teprve pak je tam rozkázal naházet. Pro didaktický záměr autora knihy Daniel nebyla tato okolnost důležitá a nestála mu za zmínku; podstatné pro něho bylo zachycení principu, že proti Bohu Izraele (jehož v této generaci reprezentuje Daniel) nelze bojovat. Srv. **Pf 26:27; Ex 14:25–28; Ezd 6:6–12; Est 7:9** apod.

6:26 Nařízení. Dariův dekret neimplikuje automaticky, že Darius konvertoval od svého pohanského polyteismu k víře v Danielova Boha, o nic více, než Cýrova proklamace, že Bůh mu dal pokyn poslat Židy domů (**Ezd 1:3–4, Iz 44:28, Iz 45:4**). Danielova věrnost navzdory ohrožení života přinesla Bohu slávu po celém Dariově království, tedy po celém známém světě.

6:28 Šťastně. Opakovaný výskyt jednoho z hlavních témat první poloviny knihy (srv. **pozn. 1:1–6:28 a 3:30**).

Království. Lze též číst jako *Dareia, to jest za kralování Kýra*. Verši je možno rozumět dvěma způsoby: (1) Daniel prosperoval pod vládou Gubaru (viz **pozn. 1**) stejně jako pod vládou Cýra; anebo (2) Daniel prosperoval pod vládou Daria, čili pod vládou Kýra. Ve druhém případě jsou Darius Médský a Cýros Perský dvě jména jednoho a téhož panovníka (viz **pozn. 1**).

7:1–28 Vize čtyř šelem. Danielův sen o čtyřech šelmách zachycuje historii střídání cizích království, které Izrael utiskovaly, až do doby, kdy jejich pozemská vláda byla dána „svatým výsostím“

7:1–12:13 Danielovy vize. V těchto kapitolách Daniel opouští historické vyprávění a zaznamenává své vize. Tyto vize navazují na předchozích šest kapitol dvěma hlavními tématy: 1) Hospodin, Bůh Izraele, je svrchovaný Pán nade všemi národy a 2) Daniel, nekompromisní Boží prorok, je spolehlivě důvěryhodný. Tyto kapitoly připravují exulanty na dlouhé čekání na plné znovuoobnovení Izraele, jakož i na zkoušky a utrpení pod nadvládou cizích mocností. Jsou také Božím lidu povzbuzením, aby se nevzdával naděje, že Boží království jednou přijde učinit všemu trápení konec. Daniel se dotýká čtyř hlavních témat: 1) čtyři šelmy (**7:1–28**), 2) beran a kozel (**8:1–27**), 3) „sedmdesát týdnů“ (**9:1–27**) a 4) budoucnost Božího lidu (**10:1–12:13**).

7:3 Čtyři šelmy veliké. Čtyři šelmy reprezentují čtyři království (**17 a 23**). Spojitost s Nabuchodonozorovou vizí sochy v kapitole 2 je zřejmá. Pro jejich identifikaci viz náčrt *Danielovy vize* na str. ??.

Moře. Není zřejmé, zda je míněno nějaké konkrétní moře (snad Středozemní?). Nicméně lze mít za to, že moře symbolizuje chaotický neklid, charakteristický pro hříšné národy, okupující Izrael. Viz interpretaci ve **17 a v Iz 17:12–13 a Iz 57:20**.

7:4 Lvu ... orličí křídla. Lev s orlími křídly symbolizuje Babylón (srv. **Jr 50:44, Ez 17:3**). Okřídlení lvi byli běžné babylónské artefakty, často umístované u vchodů významných veřejných budov.

Vytrhána ... srdce lidské. Snad odkaz na Nabuchodonozorovu proměnu a navrácení do lidské společnosti po sedmiletém ponížení nepřítelů (**4:31–34**).

7:5 Nedvědu ... panství jedno vyzdvihla ... tři žebra. Médo-perské království je symbolizováno šelmou s nenasytnou žravostí. Vztyčená strana může reprezentovat nadřazenou pozici Persie. Tři žebra pravděpodobně znamenají vítězství Persie nad Lydií (546 př.Kr.), Babylónem (539 př.Kr.) a Egyptem (525 př.Kr.). Viz **poznámku 8:3**.

7:6 Pardovi ... čtyři ptačí křídla ... čtyřhlavé. Řecko je symbolizováno pardem, proslulým svou rychlostí. Alexandr Veliký (356–323 př.Kr.) dobyl Persii velmi rapidně. Střetl se s Peršany ve třech velkých bitvách: 1) bitvou u řeky Gránikos (334 př.Kr.) získal vstup do Malé Asie; 2) bitva u Issu (333 př.Kr.) mu umožnila okupovat Sýrii, Kenaán a Egypt; 3) v bitvě u Gaugamél porazil perskou armádu definitivně a otevřel si cestu do Indie. Viz též **8:5–8**. Krátce po jeho předčasně smrti (ve věku 33 let) se říše, kterou vytvořil, rozpadla na čtyři části: v Makedonii vládl Kassandros, v Thrákii a Malé Asii Lysimachos, v Sýrii Seleukos a v Egyptě Ptolemaios.

7:7 Šelma čtvrtá. Historie nás učí, že tato neidentifikovaná zvíře je Řím — impérium, které postupně asimilovalo různé části rozděleného řeckého království. **deset rohů** Znamenají deset římských králů (viz v **24**). Není zřejmé, zda následují po sobě nebo vládnou současně. Pro spekulativní domněnku, že mají znamenat druhou fázi čtvrtého království, „oživenou říši římskou“ posledních dnů, však jednoznačně přesvědčivý textový důkaz neexistuje.

7:8 Roh poslední malý. Deset rohů časově předchází „malému,“

malý vyrostal mezi nimi, a tři z těch rohů prvních vyvráceni jsou před ním; a aj, oči podobné očím lidským v rohu tom, a ústa mluvící pyšně. ⁹Hleděl jsem,

až trůnové ti svrženi byli, a Starý dnů posadil se, jehož roucho jako sníh bílé, a vlasové hlavy jeho jako vlna čistá, trůn jako jiskry ohně, kola jeho jako oheň hořící. ¹⁰Potok ohnivý tekł a vycházel od něho, tisícové tisíců sloužili jemu, a desetkrát tisíckrát sto tisíců stálo před ním; soud zasedl, a knihy otevřeny byly.

¹¹Patřil jsem tehdaž, hned jakž se začal zvuk té řeči pyšné, kterouž roh mluvil; patřil jsem, dokudž ta šelma nebyla zabita, a vyhlazeno tělo její, a dáno k spálení ohně. ¹²A i ostatkům šelm odjali panství; nebo dlouhost života jim odměřena byla až do času, a to uloženého času. ¹³Viděl jsem

u vidění nočním, a aj, s oblaky nebeskými podobný Synu člověka přicházel; potom až k Starému dnů přišel, a před něj postaven byl. ¹⁴I dáno jest jemu panství a sláva i království, aby všickni lidé, národové a jazykové sloužili jemu; jehož panství jest panství věčné, kteréž nepomijí, a království jeho, kteréž se neruší.

¹⁵I zhrozil se duch můj ve mně Danielovi u prostřed těla, a vidění má předěsila mne. ¹⁶Tedy přistoupil jsem k jednomu z přistojících, a ptal jsem se ho na jistotu vsí té věci. I pověděl mi, a výklad řeči mi oznámil: ¹⁷Ty šelmy veliké, kteréž jsou čtyry, jsou čtyři králové, kteříž povstanou z země, ¹⁸A ujmou království svatých výsostí, kteříž obdržeti mají království až na věky, a až na věky věků. ¹⁹Tedy žádostiv jsem byl zprávy o šelmě čtvrté, kteráž rozdílná byla ode všech jiných, hrozná velmi; zubové její železní, a pazoury její ocelivé, kteráž zžírala, potírala, ostatek pak nohama svýma pošlapávala. ²⁰Tolikéž o rozích desíti, kteříž byli na hlavě její, a o posledním, kterýž vyrostl, a před ním spadli tři; o tom rohu, pravím, kterýž měl oči a ústa mluvící pyšně, a byl na pohledění větší než jiní. ²¹Viděl jsem, an roh ten válku vedl s svatými, a přemáhal je, ²²Až přišel Starý dnů, a oddán jest soud svatým výsostí, a čas přišel, aby to království svatí obdrželi. ²³Rekl takto:

Šelma čtvrtá znamená království čtvrté na zemi, kteréž rozdílné bude ode všech království, a zžije všecku zemi, a zmlátí ji a potře ji. ²⁴Rohů pak deset znamená, že

který vyvrátí tři z nich. Je to další fáze čtvrtého království. Mnozí mají za to, že malý roh symbolizuje vzestup Antikrista 2Te 2:3–4. Pokud je tomu tak, pak je toto první zmínka o Antikristu v Písmu.

Oči podobné očím lidským. oči podobné očím lidským ... a ústa Metafora naznačuje, že roh reprezentuje spíše člověka než království. **7:9 Trůn ... kola.** Vyobrazení Božího trůnu koreluje s vizí proroka Ezechiele (Ez 1:15–28). Nebeský trůn je zobrazen s koly (podobně jako v památkách jiných národů z oné doby) — jako královský válečný vůz. Podobný motiv se skrývá za ohnivým sloupem, který vedl Izrael během Exodu (Ex 13:21–22).

Starý dnů. Jediný výskyt v Bibli je v této kapitole (srv. 13, 22). Podobný výraz se objevuje v ugaritských textech k označení velkého Boha El. Zde je použit jako označení pro Boha, který zasedl k soudu, a implikuje, že je věčný a panuje od pradávna.

Roucho ... vlasy. Ačkoliv se Bůh Danielovi zjevil v neskutečné slávě, přesto to bylo v podobě rozpoznatelné jako lidská.

7:10 Knihy. Viz 12:1 (viz též Ex 32:32; Ž 149:9; Iz 4:3; Iz 65:6; Mal 3:16; Lk 10:20; Zj 5:1–5; Zj 6:12–16 a Zj 20:12).

7:11–12 Určitá lhůta je ponechána předchozím královstvím, jejichž obyvatelé i se svými zvyklostmi byli absorbováni následujícími říšemi. V kontrastu s tím je vyjádřen důraz na totální zkázu čtvrtého království. Srv. pozn. 3

7:13 S oblaky nebeskými. Jinde ve SZ je to jediné Hospodin, o němž je řečeno, že se objevuje na oblacích (Ž 104:3; Iz 19:1). Podobný Synu člověka pochází z nebes, sestupuje z Božího rozhodnutí; je totožný se skálou, vytrženou z hory, avšak nikoliv lidskou rukou (2:45; viz pozn. 14).

Synu člověka. Tento termín může znamenat jednoduše „člověk“. Hebrejský ekvivalent tohoto aramejského výrazu je v Da 8:17 použit pro Daniele, stejně jako pro jeho současníka Ezechiele v Ez 2:1, 3 a 6. Daniel je jedním z prvních (ne-li vůbec první), kdo používá toto spojení. Pozdější židovská mezizákonní apokalyptická literatura navazuje na tuto pasáž a vykresluje „syna člověka“ jako nadpřirozenou bytost, přinášející nebeskou moc na Zem. Daniel viděl podobného Synu člověka,

tedy někoho srovnatelného s člověkem, a přesto výrazně odlišného (14). V evangeliích je výraz „Syn člověka“ používán ve vztahu ke Kristu (69 výskytů v synoptických evangeliích a 12 v Janově). Ježíš sám sebe nejčastěji označoval právě tímto titulem.

7:14 Dáno jest jemu panství. Bůh mu svěřuje „místodržitelství“ nade všemi národy. Tím je naplněna role skály, vytržené z hory (2:44–45). **Všickni lidé.** „Syn člověka“, kterého Daniel viděl, je veliký syn Davidův, Mesiáš. Izaiáš také líčí jeho království jako nikdy nekončící (Iz 9:7). Ježíš toto mesiáské spojení potvrzuje narážkou na právě tuto pasáž. Z toho důvodu byl náboženskými vůdci své doby nařčen z rouhání (Mt 26:64–65; Mk 14:62–64). Kdo slouží jemu, slouží Bohu.

7:15 Zhrozil se. Daniel byl zděšen tím, co viděl (28), přesto se dožaduje vysvětlení nesrozumitelných jevů (16, 19). Je to od něho projev odvahy: touhy znát pravdu navzdory tušení, že odhalená záhada bude ještě děsivější (21). Milovat pravdu, ať je jakákoliv; hledat ji, ať je kdekoliv, je známka vysokého stupně zralosti. Zavírat před ní oči jen proto, že je nepřijemná, je dětinské, nedospělé, a v důsledku vede k paralyzující neschopnosti se na těžké časy připravit.

7:18 Svatých. Viz 21–22, 25 a 27. Nebudou to andělé, nýbrž věrní věřící, komu bude svěřeno království (srv. 1Kor 6:1–11; 2Tm 2:12; Zj 22:5).

Výsostí. Mezi „Synem člověka“ coby Králem (13–14) a „svatými Nejvyššího“ coby těmi, kdo budou mít podíl na jeho království, je úzká spojitost (22, 27).

Na věky. Viz 6:26; 7:14 a jeho pozn..

7:21 Válku vedl s svatými, a přemáhal je. Než se Boží věrní ujmou věčné vlády nad světem (18, 27 Mt 5:5), budou vystaveni pronásledování, které prověří jejich víru (Zj 13:7–10; Zj 14:12).

7:22 Starý dnů. Přestože malý roh (8) bude mít nějaký čas k rouhání (25) a pronásledování svatých (21), nakonec podlehe Božímu soudu (Za 14:1–4; Zj 19:2).

Království. Boží zásahy do historie směřují k tomu, co NZ nazývá „královstvím Božím“ (viz čl. **Království Boží Mt 4**).

z království toho deset králů povstane, a poslední povstane po nich, kterýž bude rozdílný od prvních, a poníží tři králů. ²⁵A slova proti Nejvyššímu mluvíti bude, a svaté výsosti potře; nadto pomýšleti bude, aby proměnil časy i práva, když vydání budou v ruku jeho, až do času a časů, i do částky časů. ²⁶V tom bude soud osazen, a panství jeho odejmou, vyplnění a vyhladí je docela. ²⁷Království pak i panství, a důstojnost královská pode vším nebem dána bude lidu svatých výsosti; jehož království bude království věčné, a všickni páni jemu sloužiti a jeho poslouchati budou.

²⁸Až potud konec té řeči. Mne pak Daniele myšlení má velice zkormoutila, a krása má proměnila se při mně, slovo však toto v srdci mém zachoval jsem.

Vidění o beranu a kozlu

8 Léta třetího kralování Balsazara krále ukázalo mi se vidění, mně Danielovi po onom, kteréž se mi ukázalo na počátku. ¹I viděl jsem u vidění, (tehdaž pak, když jsem viděl, byl jsem v Susan, na hradě, kterýž jest v krajině Elam), viděl jsem, pravím, byv u potoka Ulai. ³A pozdvih očí svých, viděl jsem, a aj, u toho potoka stál skopce jeden, kterýž měl dva rohy. A ti dva rohové byli vysocí, a však jeden vyšší než druhý, ale ten vyšší zrostl posléze. ⁴Viděl jsem skopce toho, an trkal k západu, půlnoci a poledni, jemuž žádná šelma odolati nemohla, aniž kdo co mohl vytrhnouti z moci jeho; pročez činil podle vůle své, a to věci veliké.

⁵A když jsem to rozvažoval, aj, kozel přicházel od západu na svrček vší země, a žádný se ho nedotýkal na zemi, a ten kozel měl roh znamenitý mezi očima svýma. ⁶A přišel až k tomu skopci majícímu dva rohy, kteréhož jsem byl viděl stojícího u potoka, a přiběhl k němu v prchlivosti síly své. ⁷Viděl jsem také, an dotřel na toho skopce, a rozlítiv se proti němu, udeřil jej, tak že zlámal oba rohy jeho, a nebylo síly v skopci k odpírání jemu. A poraziv ho na zemi, pošlapal jej, aniž byl, kdo by vytrhl skopce z moci jeho. ⁸Kozel pak velikým učiněn jest velmi. A když se ssilil, zlámal se roh ten veliký, i zrostli znamenití čtyři místo něho, na čtyři strany světa.

7:25 Času a časů, i do částky časů. Slovo pro „čas“ je stejné jako v 4:13 a 4:20, kde může znamenat jeden rok (viz pozn. 4:13 a Zj 12:14). Nejjistější zřejmě bude považovat toto časové určení za dobu, kterou Boží intervence zkrátí ve prospěch svého lidu (Mt 24:22). !!! DOPSAT !!! hebr.

7:26 Soud. Nebeský soud (viz 10). Nebesa jsou stvořené místo, Boží soudní síň, nikoliv Boží „bydliště“ (1Kr 8:27).

7:27 Lidu svatých. Viz pozn. 18.

7:28 Velice zkormoutila. Myšlenky o Izraeli, který nepřestal hřešit ani v zajetí a vykoledoval si tak sedminásobný trest pod vládou cizích království (srv. pozn. 9:11), Daniela deptaly (8:27), přestože věděl, že ultimátní závěr dějin vyústí ve vítěznou vládu Božích věrných (srv. pozn. 18).

V srdci mém. Daniel zmiňuje tento detail, aby zdůraznil, že si nelibuje v takové představě apokalyptických vizí. Ani s autoritou nad pohany u Babylonského i Perského královského dvora nemohl být osočen ze zrady věrnosti Božímu lidu. O budoucích událostech hovořil zkroutěně a s lítostí. Nemnul si ruce nad ztrestanými nevěrnými ani nad zahynuvšími nepřáteli. Tímto postojem srdce je příkladem všem.

8:1–12:23 Daniel se v poledních 5 kapitolách vrací k hebrejštině. Text 2:4–7:28 je v Aramejštině (viz pozn. 2:4).

8:1 Léta třetího kralování Balsazara. Viz pozn. 5:1. Není jednoznačně jisté, zda Balsazarova spoluvláda s Nabonidem začala zároveň s Nabonidovým nástupem (556 př.Kr.) nebo o něco později. Ať tak či onak, události páté a osmé kapitoly je nutno chronologicky umístit mezi události kapitol 4 a 5.

Ukázalo se vidění. Daniel zakouší podobnou „cestovní“ vizi jako prorok Ezechiel (Ez 3:12–15).

8:2 V Susan. V Danielově době byl Susan hlavním městem území jménem Elam, asi 370km východně od Babylóna. Není zřejmé, zda tehdy byla tato země nezávislá nebo spojena s Babylónem či Médeou. Později se však stal diplomatickým a administrativním hlavním městem

Perského impéria (srv. Est 1:2; Neh 1:1).

8:3 Dva rohy. Verš 20 identifikuje berana se dvěma rohy jako krále Médského a Perského království.

Vyšší. Symbolismus pomáhá objasnit Médo-Perská historie. Médové se stali mocnými a nezávislými na Asýrii po r. 631 př.Kr. Peršané začali jako nevýznamná část médského království, ale chopili se nadvlády, když si Cýros (559–530 př.Kr.) z Anšanu (v Elamu) podmanil Médeu. Tehdy připojil ke svým titulům i „Král Médů“. Proto oba rohy jsou vysoké, ale vyšší reprezentuje mocnější Persii, a vyrostl později, protože Persie se dostala k moci později než Médea.

8:4 Trkal k západu, půlnoci a poledni. Cýros nejprve dobyl Malou Asii, poté severní i jižní Mezopotámii. Panovníci, následující po něm, rozšířili Médo-Perskou vládu daleko na Východ.

Veliké. Perské impérium se stalo rozlehlejším a mocnějším než kterákoliv předchozí říše v dějinách Blízkého Východu.

8:5 Sotva se země dotýkal. Obraz postihuje rychlost, s jakou Alexandr dobýval cílová území (viz pozn. 7:6). Mocnou Persii (viz pozn. 4) dokázal dobýt během pouhých tří let.

Kozel. Verš 21 identifikuje kozla jako Řecko a roh mezi očima jako jeho prvního krále. Symbolismus výstižně zachycuje rozmach Řeckého impéria pod vedením Alexandra Velikého (356–323 př.Kr.).

8:8 Velikým. Alexandrovo impérium brzy překonalo perskou říši i rozlohou. V roce 327 př.Kr. pokrývalo území dnešního Afghánistánu a později sahalo až do údolí Indus.

Roh se zlomil. Když Alexandrova armáda odmítla pokračovat dále na východ, vrátil se do Babylóna, kde zemřel ve věku třiatřiceti let.

Čtyři místo něho, na čtyři strany světa. Verš 22 napovídá, že tyto rohy symbolizují čtyři království, na které se rozdělil Alexandrova říše. Historické záznamy dokládají, že po určité době vnitřních tahanic se čtyři Alexandrovi generálové podělili o bývalé řecké impérium. Viz pozn. 7:6.

⁹Z těch pak jednoho vyšel **roh** jeden maličký, a zrostl velmi ku poledni a východu, a **k zemi Judské**. ¹⁰A zpjal se až k vojsku nebeskému, a **svrhl** na zemi některé z vojska toho i **z hvězd**, a pošlapal je. ¹¹Anobř až k vojska toho **knížeti** zpjal se, nebo od něho **zastavena** byla ustavičná oběť, a zavržen příbytek **svatyně** Boží, ¹²Tak že **vojsko to vydáno v převrácenost proti ustavičné oběti**, a povrhlo pravdu na zemi, a což činilo, **šťastně mu se dařilo**. ¹³Tedy slyšel jsem jednoho svatého mluvícího, a řekl ten svatý tomu, kterýž tajné věci v počtu máje, mluví: Dokudž toto vidění o oběti ustavičné, a převrácenost na zpuštění přivodící trvati bude, a svaté služby vydávány budou i vojsko v pošlapání? ¹⁴A řekli mi: Až do dvou tisíc a tří set večerů a jiter, a přijdou k obnovení svému svaté služby.

¹⁵Stalo se pak, že když jsem já Daniel hleděl na to vidění, a ptal jsem se na rozum jeho, aj, postavil se podlé mne na pohledění jako muž. ¹⁶Slyšel jsem také hlas lidský mezi Ulaiem, kterýžto zavolav, řekl: **Gabriel**i, vylož tomuto vidění to. ¹⁷I přišel ke mně, kdež jsem stál, a když přišel, zhrozil jsem se, a padl jsem na tvář svou. I řekl ke mně: Pozoruj, **synu člověčí**; nebo **v času uloženém** vidění toto se naplní. ¹⁸Když pak on mluvil se mnou, usnul jsem tvrdě, leže tváří svou na zemi. I dotekl se mne, a postavil mne tu, kdež jsem byl stál, ¹⁹A řekl: Aj, já oznámím tobě to, což se dítí bude až do vykonání **hněvu** toho; nebo v uloženém času konec bude. ²⁰**Skopec** ten, kteréhož jsi viděl, an měl dva rohy, jsou králové Médský a Perský. ²¹**Kozel** pak ten chlupatý jest král Řecký, a roh ten veliký, kterýž jest mezi očima jeho, jest král první. ²²Že pak zlámán jest, a povstali **čtyři** místo něho, čtvero království z svého národu povstane, ale ne s takovou silou.

²³Při dokonání pak království jejich, když na vrch vzejdou nešlechtníci, povstane král nestydatý a chytrý. ²⁴Jehož síla zmocní se, ačkoli ne jeho silou, tak že ku podivení hubiti bude, a šťastně se mu povede, až i vše vykoná; nebo hubiti bude silně i lid svatý.

²⁵A obmyslností svou šťastně svede lest v předsevzetí svém, a v srdci svém zvelebí sebe,

8:9 Nepatrný roh. Verš 23 naznačuje, že rok symbolizuje zlého krále, který povstane z jednoho ze čtyř řeckých království po delším čase („koncem jejich kralování“). Ličení skutků tohoto krále (vv. 9–14, 23–25) identifikuje jako Antiocha IV. Epifana z dynastie Seleukovců, vládnoucího mezi 175 a 164 př.Kr. Nezaměnit s malým rohem ze 7:8, který povstane až za římského období, po řeckém.

K zemi Judské. Dosl. k Nádherné (Slavné, Ctnostné, Ozdobné) — rozumí se (implicitně) Zemi Zaslíbené. Antiochos IV. Epifanés ve snaze helenizovat svá území zakázal židovské náboženství včetně chrámových obřadů, čtení Tóry, zachovávaní Sabatu i obřizku; Židé byli dokonce nuceni účastnit se helénským modloslužeb. K aktivnímu odporu se odhodlali po hrdinském činu starého kněze Matatiáša, který neuposlechl rozkaz obětovat modle a namísto toho zabil královského úředníka i Žida, ochotného oběť vykonat. (To nám mj. připomíná, že pronásledování bezbožnou vládou si lidé vykoledují ani ne tak tím, co by dělali, jako spíše tím, co udělat odmítnou.) Tím odstartoval vzpouru Makabejských, vyličenou v deuterokanonické knize 2 Makabejská a v jejím románovém zpracování Howarda Fasta *Moji stateční bratři*. Svátek Chanuka Židé dodnes slaví na památku vítězství tohoto povstání, jemuž se roku 164 př.Kr. skutečně podařilo osvobodit Jeruzalém ode všech helenizátorů a znovu posvětit chrám. !!! **DOPSAT** !!! reference a přehled svátků, sladit s Úvodem

8:10 Svrhl. Symbolické zachycení krutého pronásledování Božího lidu za Antiocha IV. Epifana. Viz pozn. 8:9 a Úvod: Záměr a zvláštnosti. Srv. 11:21–35; 1Mak 1:10–64.

Z hvězd. Hvězdy symbolizují Boží lid; srv. 12:3; Jr 33:22; Gn 12:3; Gn 15:5 a/nebo nebeskou armádu andělů (Iz 14:13; viz též 2Mak 9:10). Antiochovy mince ho zobrazují s hvězdou nad hlavou. Útok na lid Boží znamená útok proti nebi.

8:11 Knížeti. Zde označení pro Boha, Pána zástupů (hebr. „armád“ !!! **DOPSAT** !!! hebr.; srv. Iz 6:3). Ve verši 25 je formulace „kníže knížat“. Antiochos IV. si osvojil přídomek Epifanés („Bůh zjevený“) a považoval sám sebe za manifestaci Dia, hlavního boha řeckého panteonu.

Zastavena. Viz (vv. 12–13; 11:31 a pozn. 8:9.)

Svatyně. Antiochos IV. nejen vstoupil do Nejsvětější Svatyně jeruzalémského chrámu a vydrancoval z ní zlaté a stříbrné nádoby, ale dokonce na Hospodinově oltáři na chrámovém nádvoří vztyčil oltář Diův a obětoval na něm prase (viz pozn. 11:31).

8:12 Vojsko to vydáno v převrácenost proti ustavičné oběti. Boží

lid je vydán v moc rohu, který začal jako malý (v. 9), tedy Antiocha IV. Zákaz chrámové bohoslužby lze od bezbožného vladaře očekávat. **Šťastně mu se dařilo.** Úspěch rohu, který začal jako malý (v. 9, Antiocha IV.) obnášel i zničení kopií hebrejských Písem (1Mak 1:56–57).

8:14 Pak bude svatyně očištěna. Chrám byl vyčištěn a znovu zasvěcen pod vedením Judy Makabejského 25. prosince 165 př.Kr. (viz pozn. 11:34; srv. Za 9:13–17).

2300 večerů a jiter. Fráze „večerů a jiter“ se v celém SZ objevuje pouze zde a ve verši 26. Lze ji chápat jako odkaz na večerní a ranní oběti (srv. Ex 29:38–42); v takovém případě by to znamenalo dobu 1150 dní. Jiné pohledy považují frázi za prosté označení 2300 dní. Vzhledem k tomu, že počátek pronásledování Antiochem IV. lze spojit s jakýmkoliv počtem incidentů již od 171 př.Kr., je těžké jednoznačně rozhodnout, ke kterému chápání fráze se přiklonit. Číslo 23 může symbolizovat pevně stanovené období, podobně jak je tomu v mimobiblické apokalyptické literatuře.

8:16 Gabriel. Tento anděl je v Písmu zmíněn jménem čtyřikrát (9:21; Lk 1:11, 19, 26). Jméno znamená „Bůh je moje síla“.

8:17 Synu člověčí. Viz pozn. 7:13. „Silný Boží“ (viz pozn. 16) promlouvá k vznešenému smrtelníkovi.

V času uloženém. Viz též v. 19. Vazba nemusí nutně znamenat úplný závěr historie; Ve verších 11:27 a 11:35 je podobné spojení umístěno v kontextu, který pravděpodobně odkazuje ke konci pronásledování pod Antiochem IV.

8:19 Hněvu. „Čas hněvu“ může znamenat období Božího hněvu, namířeného proti Izraeli, vykonaného nadvládou Babylóňanů, Peršanů a Řeků.

8:20 Skopec. Viz pozn. 3 a 4.

8:21 Kozel ... roh. Viz pozn. 5 a 6.

8:22 Čtyři. Viz pozn. 8.

8:23–25 Viz pozn. 9–14. Někteří vykladači spatřují v popisu rohu v této kapitole (v. 8) obraz Antikrista v podobě Antiocha IV. coby typu mocného oponenta Božího lidu v budoucnosti. !!! **DOPSAT** !!! typologii někam do článku

8:25 Bez přispění lidské ruky bude zničen. Antiochos IV. nebyl zavražděn ani nepadl v bitvě. Jeho smrt v roce 164 př.Kr. nastala jako důsledek nervové choroby. Záznamy jeho smrti jsou v 1Mak 6:1–16 a 2Mak 9:1–28.

a v čas pokoje zhubí **mnohé**; nadto i **proti knížeti knížat** se postaví, a však bez rukou potřín bude. ²⁶Vidění pak to večerní a jitřní, o němž povědíno, jest jistá pravda; pročež **ty zavři to vidění, nebo jest mnohých dnů.**

²⁷Tedy já Daniel zchuravěl jsem, a nemocen jsem byl několik dnů. Potom povstav, konal jsem povinnost od krále poručenou, byv předěšen nad tím viděním, čehož však žádný na mně neseznal.

Danielova modlitba

9 Léta prvního **Daria** syna **Asverova** z semene Médského, kteréhož učiněn jest králem v království Kaldejském, ²Léta prvního kralování jeho já Daniel porozuměl jsem z knih počtu let, o nichž se stalo slovo Hospodinovo k **Jeremiášovi** proroku, že se vyplní zpuštění Jeruzaléma sedmdesátého léta. ³A obrátil jsem tvář svou ku Pánu Bohu, hledaje ho **modlitbou** a pokornými prosbami, v postu, v žíní a popele.

⁴I modlil jsem se Hospodinu Bohu svému, a vyznáváje se, řekl jsem: Prosím, Pane Bože silný, veliký a všelike cti hodný, ostříhající smlouvy a dobrotivosti k těm, kteříž tě milují, a ostříhají přikázání tvých. ⁵Zhřešiliť jsme a převráceně jsme činili, bezbožnost jsme páchali, a protivili jsme se, a odvrátili od přikázání tvých a soudů tvých. ⁶Aniž jsme poslouchali služebníků tvých proroků, kteříž mluvivali ve jménu tvém králům našim, knížatům našim a otcům našim, i všemu lidu země. ⁷Toběť, ó Pane, přísluší spravedlnost, nám pak zahanbení tváři, jakž se to děje nyní mužům Judským a obyvatelům Jeruzalémským, a všechněm Izraelským, blízkým i dalekým, ve všech zemích, kamž jsi je zahnal pro přestoupení jejich, jímž přestupovali proti tobě. ⁸Námť, ó Hospodine, sluší zahanbení tváři, králům našim, knížatům našim a otcům našim, neboť jsme zhřešili proti tobě, ⁹Pánu Bohu pak našemu milosrdenství a slitování, poněvadž jsme se protivili jemu, ¹⁰A neposlouchali jsme hlasu Hospodina Boha našeho, abychom chodili v naučeních jeho, kteréž předkládal před oči naše skrze služebníky své proroky. ¹¹Nýbrž všickni Izraelští přestoupili zákon tvůj a odvrátili se, aby neposlouchali hlasu tvého; protož vylito jest na nás to prokletí a klatba, kteráž jest zapsána v zákoně **Mojžíše** služebníka Božího, nebo jsme zhřešili proti němu. ¹²Pročež splnil slovo své, kteréž mluvil proti nám a proti soudcům našim, kteříž nás soudili, a uvedl na nás toto zlé veliké, jehož se nestalo pode vším nebem, jakéž se stalo v Jeruzalémě. ¹³Tak jakž zapsáno jest v zákoně Mojžíšově, všecko to zlé přišlo na nás, a však ani tak jsme se nekořili před tváří hněvivou Hospodina Boha našeho, abychom se odvrátili od nepravostí svých, a šetřili pravdy jeho. ¹⁴Protož neobmeškal Hospodin s tím zlým, ale uvedl je na nás; nebo spravedlivý jest Hospodin Bůh náš ve všech skutcích svých, kteréž činí, jehož hlasu poslušní jsme nebyli. ¹⁵Nyní však, ó Pane Bože náš, kterýž jsi vyvedl lid svůj z země Egyptské rukou silnou, a způsobil sobě jméno, jakéž jest dnešního dne, zhřešili jsme, bezbožně jsme činili. ¹⁶Ó Pane, podle vši tvé dobrotivosti nechť se, prosím, odvrátí hněv tvůj a prchlivost tvá od města tvého Jeruzaléma, hory svatosti tvé; nebo pro hříchy naše a pro nepravosti otců našich Jeruzalém a

Mnohé. Tj. věrné Židy.

Proti knížeti knížat. Odkaz na Boha.

8:26 Zavři to vidění. Pečeť byla používána k jednomu ze dvou účelů: (1) Budto jako certifikát autentičnosti („Toto je opravdu královo nařízení“) anebo (2) k zabezpečení důvěrného dokumentu. Tento druhý význam nejlépe odpovídá kontextu (srv. [pozn. 6:18](#)).

Nebo jest mnohých dnů. Dobyvačné tažení Alexandra Velikého (333–323 př.Kr.) začalo téměř dvě století po Danielových vizích (cca. 500 př.Kr.); Antiochos IV. vládl století a půl po Alexandrovi (171–164 př.Kr.).

9:1 Daria. Viz [pozn. 5:31](#) a [6:1](#). První rok Dariovy vlády byl 539 př. Kr. **Asverova.** Nezaměnit s králem z [Est 1:1](#). Hebrejská odvozenina původního perského Xerxes („král všech mužů“ nebo „hrdina mezi králi“). Mohl to být královský titul, a ne vlastní jméno.

9:2 Jeremiášovi. Viz [Jr 25:11](#) a [Jr 29:10](#). Sedmdesát let lze považovat buďto za zaokrouhlený věk jednoho lidského života, anebo za přesné časové určení. Někteří toto období datují od 586 př.Kr. (zničení jeruzalémského chrámu Nabuchodonozorem) do 515 př.Kr. kdy byl dokončena rekonstrukce chrámu Zorobábelem (srv. [pozn. 26](#)). Jiní považují za začátek 70 let první rok Danielova zajetí (604 př.Kr., srv. [pozn. 1:1](#)). Není pochyb, že Daniel byl obeznámen s Izaiášovým proctvím o propuštění Izraele z otroctví pohanským vládařem jménem Cýros ([Iz 44:28](#); [Iz 45:1–13](#)). Viz čl. [Cýros je můj pastýř Iz 44](#). Daniel považuje Cýrovo propuštění za rok naplnění Jeremiášova prorocství,

podobně jako autor kniha Paralipomenon !!! **DOPSAT !!!** [včetně pro Letopisů] ([2Pa 36:22](#)). V literatuře starého Blízkého Východu bylo 70 let standardní dobou trestu božstva nad neposlušným lidem. Tento čas mohl být prodloužen nebo zkrácen podle reakce lidí (viz [Jr 18:7–10](#); viz též [Úvod k prorockým knihám](#)). Proto určitá flexibilita v aplikaci číslice 70 různými biblickými autory není překvapivá.

9:3 Modlitbou. Daniel byl zděšen, protože věděl, že Izrael byl 70 let v zajetí za trest pro své hříchy, ale ani po 70 letech se od svých hříchů neodvrátil. Srv. [pozn. 11](#).

9:4–19 Danielova modlitba vyrůstá z chápání vztahu s Bohem jako smluvního (požehnání za poslušnost a prokletí za neposlušnost; viz zejména [vv. 5, 7, 11–12](#); [Lv 26:14–45](#); [Dt 28:15–68](#); [Dt 30:1–5](#)). Podobnou modlitbu předkládá Boží lid v [Neh 9:6–38](#). Modlitbu tvoří čtyři části: (1) uctívání ([v. 4](#)); (2) doznání hříchů ([vv. 5–11a](#)); (3) uznání Boží spravedlnosti a zaslouženosti trestu ([vv. 11b–14](#)) a (4) prosba o Boží slitování, opřená o Jeho jméno, království a vůli ([vv. 15–19](#)). Modlitba stojí na Božích zaslíbeních ([v. 2](#)), je pronesena zkroutěným duchem ([v. 3](#)) a ukazuje tak vzor náležitých prvků účinné modlitby.

9:11 Mojžíše. Danielovi bylo jasné, že když si Izrael nevzal ponaučení ze sedmdesátiletého otroctví, čeká ho sedminásobný trest, jak píše Mojžíš ([Lv 26:18, 21, 24, 28](#)). Národ bude sloužit cizincům 490 dalších let. Historie nás učí, že tato lhůta byla Boží milostí o něco zkrácena (srv. [Jr 18:8](#)). !!! **DOPSAT !!!**

lid tvůj v pohanění jest u všech, kteříž jsou vůkol nás. ¹⁷Nyní tedy, ó Bože náš, vyslyš modlitbu služebníka svého, a pokorné prosby jeho, a zasvěť tvář svou nad svatyní svou spuštěnou, pro Pána. ¹⁸Nakloň, Bože můj, ucha svého a slyš, otevři oči své a viz zpuštění naše i města, kteréž jest nazváno od jména tvého; nebo ne pro nějaké naše spravedlnosti padající, pokorně prosíme tebe, ale pro milosrdenství tvá mnohá. ¹⁹Vyslyšíš, ó Pane, Pane, odpusť, Pane, pozoruj a učíš; neprodlévej pro sebe samého, můj Bože, nebo od jména tvého nazváno jest město toto i lid tvůj.

²⁰Ještě jsem mluvil a modlil se, a vyznával hříchy svých i hříchy lidu svého Izraelského, a padna, pokorně jsem se modlil před tváří Hospodina Boha svého, za horu svatosti Boha svého, ²¹Ještě, pravím, mluvil jsem při modlitbě, a muž ten **Gabriel**, kteréhož jsem viděl v tom vidění na počátku, rychle přiletěl, dotekl se mne v čas oběti večerní. ²²A slouží mi k srozumění, mluvil se mnou a řekl: Danieli, nyní jsem vyšel, abych tě naučil vyrozumívati tajemství. ²³Při počátku pokorných proseb tvých vyšlo slovo, a já jsem přišel, abych je oznámil, nebo jsi velmi milý; pročez pozoruj slova toho, a rozuměj vidění tomu.

²⁴**Sedmdesáte téhodnů** odečteno jest lidu tvému a městu svatému tvému k zabránění převrácenosti a k zapečetění hříchů, i vyčištění nepravosti a k přivedení spravedlnosti věčné, a k zapečetění vidění i prorocství, a ku pomazání Svatého svatých. ²⁵Věziž tedy a rozuměj, že od vyjití výpovědi o navrácení a o vystavení Jeruzaléma až do Mesiáše vývody bude téhodnů sedm, potom téhodnů šedesáte dva, když již zase vzdělána bude ulice a příkopa, a ti časové budou přenesnadní. ²⁶Po téhodnech pak těch šedesáti a dvou zabít bude **Mesiáš**, však jemu to nic neuškodí; nýbrž to město i tu svatyni zkazí, i **lid ten** svůj budoucí, tak že skončení jeho bude hrozné, ano i do vykonání boje bude boj stálý všelijak do vyplnění. ²⁷Utvrdí však **smlouvu** mnohým v téhodni posledním, u prostřed pak toho téhodne **učíní konec oběti zápalné i oběti suché**; a skrze vojsko ohavné, až do posledního a uloženého **poplénění hubící**, na popléněné vylito bude zpuštění.

Muž ve lněném oděvu

10 Léta třetího Cýra krále Perského, zjeveno bylo slovo Danielovi, kterýž sloul jménem Baltazar, a pravé bylo slovo to, i uložený čas dlouhý, a rozum toho slova i smysl zjeven jemu u vidění.

9:21 Gabriel. Viz pozn. 8:16.

9:24 Sedmdesáte téhodnů. Sedmdesát „týdnů“ let je 490 let (70×7).

9:25–27 „Sedmdesát týdnů“ let je rozděleno do tří menších celků o délce: 49 let („téhodnů sedm“, v. 25); 434 let („šedesáti a dvou“, v. 26) a 7 let („v téhodni posledním“, v. 27). Vykладаči se rozcházejí v otázce, zda tyto části tvoří navazující sekvenci, nebo zda jsou odděleny nějakými časovými intervaly. Pokusy srovnat chronologii příliš přesně selhávají, protože počty let byly zamýšleny jako zaokrouhlená čísla, reprezentující období. Přestože Danielovy kalkule nemohou být brány jako precizní, základní vzorec je zřetelný bez nebezpečí spekulací: Po pokynu obnovit Jeruzalém (v. 25) následuje „sedm týdnů“, tedy 49 let, během nichž byla rekonstrukce Jeruzaléma dokončena (viz knihy Ezdráš a Nehemiáš). Poté následovalo „šedesát dva týdnů“, tedy 434 let (v. 25), během nichž bude zabít Mesiáš (v. 26; viz pozn. 26). Poslední „jeden týden“ (v. 27) bude naplněn v blízkosti doby Kristovy pozemské služby. Pokud by zkáza verše 27 měla znamenat destrukci chrámu Římany v roce 70 po Kr., pak součet „týdnů“ nevychází bez mezer mezi nimi. To by se dalo přičíst Boží milosti, která původní lhůtu zkrátila (viz pozn. 11).

9:26 Mesiáš ... svatyni. Podle tohoto prorocství bude Mesiáš zabít před zničením jeruzalémského chrámu. Druhý chrám, který po návratu z babylónského zajetí obnovil Zorobábel (Ezd 5:2; Ezd 6:15; Za 1:12; Za 4:9) a který v roce 20 př. Kr. ještě rozšířil Herodes ve snaze zavděčit se Židům, byl srovnán se zemí Římany v roce 70 po Kr. a od té doby nebyl nikdy obnoven. Na jeho místě dnes stojí mešita; není žádá naděje, že by mohl být znovu zbudován, aby před jeho dalším zničením mohl být zabít Mesiáš. Příchod Mesiáše musíme hledat mezi 20 př. Kr. a 70 po Kr.

Lid ten. Narážka buďto na řeckého Antiocha IV. Epifana jakožto před-

chůdce římského generála Tita (viz Úvod: Záměr a zvláštnosti.), anebo přímo na Tita a jeho armádu, která zničila Jeruzalém v roce 70 po Kr.

9:27 Smlouvu. Nevýjádřený podmět „on“ je nejpravděpodobněji Mesiáš anebo „vůdce“ z verše 26. Názor, že je zde řeč dohodě mezi Antikristem a židovským národem, shromážděným v Zemi v době „velkého pronásledování“, je sice populární, leč méně pravděpodobný. **Učiní konec oběti zápalné i oběti suché.** Pravděpodobně ukončení sz obětního systému Kristovou zástupnou obětí jednou provždy a pro všechny (viz Iz 53:10; Ř 12:1). Je však také možné, že se zde mluví o znesvěcení chrámu Antiochem IV. Epifanem nebo Titem (viz pozn. 26.) Někteří zastávají méně pravděpodobný pohled, že je řeč o Antikristově zákazu náboženských praktik obecně shromážděnému Izraeli po třech a půl letech (Zj 11:2; 12:6, 14) „velkého pronásledování“.

Poplénění hubící. Patrně zkáza chrámu Antiochem IV. nebo Titem (viz pozn. 26 a Úvod: Záměr a zvláštnosti). Podobné fráze se vyskytují v 8:13; 11:31 a 12:11 (viz poznámky k nim), stejně jako v 1Mak 1:54. **Da 8:3 a 1Mak 1:54** odkazují k Antiochovi IV. Daniel používá stejný jazyk k popisu toho, kdo znesvětil chrám v blízkosti doby Mesiášovy. Ježíš na tuto ohavnost naráží v Mt 24:15 a Mk 13:14.

10:1–12:13 Vize budoucnosti Božího lidu. Zde prorok obrací pozornost k závěrečné, delší vizi, zaměřené na vládu Antiocha IV. Epifana (viz Úvod: Záměr a zvláštnosti) i na dobu po něm. Tento materiál se dělí na 4 hlavní části: (1) andělova zvěst Danielovi (10:1–11:1), (2) události od Daniela po Antiocha IV. Epifana (11:2–20), Vláda Antiocha IV. Epifana (11:21–12:3) a závěrečné poselství k Danielovi (12:4–13).

10:1 Léta třetího Cýra krále Perského. V roce 537 př. Kr. Viz pozn. 1:21; 5:30; 6:1 a 9:1. Tou dobou byli někteří Izraelité zpátky v Zemi, kde budovali chrám (Ezd 1:1–4; 3:8), avšak rekonstrukci budouceni brzy pozastavil (Ezd 4:24).

²V těch dnech já Daniel **kvílil** jsem za tři téhodny dnů. ³Pokrmu pochotného jsem nejedl, ani maso ani víno nevešlo do úst mých, aniž jsem se mastí mazal, až se vyplnili dnové tři téhodnů.

⁴Dne pak dvacátého čtvrtého měsíce prvního, když jsem byl na břehu řeky veliké, to jest Hiddekel.

⁵Pozdvih očí svých, viděl jsem, a aj, **muž** jeden oděný v roucho lněné, a bedra jeho přepásaná byla zlatem ryzím z Ufaz. ⁶Tělo pak jeho jako tarsis, a obličej jeho na pohledění jako blesk, a oči jeho podobné pochodním hořícím, a ramena jeho i nohy jeho na pohledění jako měď vypulovaná, a zvuk slov jeho podobný zvuku množství. ⁷Viděl jsem pak já Daniel sám vidění to, ale muži ti, kteříž se mnou byli, neviděli toho vidění, než **hrůza veliká** připadla na ně, až i utekli, aby se skryli. ⁸Pročež já zůstal jsem sám, a viděl jsem vidění to veliké, ale nezůstalo i ve mně síly, a krása má změnila se, a porušila na mně, aniž jsem mohl zadržeti síly. ⁹Tedy slyšel jsem zvuk slov jeho, a uslyšav zvuk slov jeho, usnul jsem tvrdě na tváři své, na tváři své na zemi. ¹⁰V tom aj, ruka dotkla se mne, a pozdvihla mne na kolena má a na dlaně rukou mých. ¹¹I řekl mi: Danieli, muži velmi milý, pozoruj slov, kteráž já mluvíti budu tobě, a stůj na místě svém, nebo nyní poslán jsem k tobě. A když promluvil ke mně slovo to, stál jsem, třesa se. ¹²Pročež řekl mi: Nebojž se, Danieli; nebo od prvního dne, jakž **jsi přiložil srdce své, abys rozuměl**, a trápil se před Bohem svým, vyslyšána jsou slova tvá, a já přišel jsem příčinou slov tvých. ¹³Ale **kníže království Perského** postavovalo se proti mně za **jedenmécítma dnů**, až aj, **Michal**, jeden přední z knížat, přišel mi na pomoc; protož jsem já zůstával tam při králích Perských. ¹⁴Již pak přišel jsem, ať bych oznámil, co potkati má lid tvůj v potomních dnech; nebo ještě vidění bude o těch dnech.

¹⁵A když mluvil ke mně ta slova, sklopiv tvář svou k zemi, oněměl jsem. ¹⁶A aj, jako podobnost člověka dotkla se rtů mých, a otevřev ústa svá, mluvil jsem a řekl tomu, kterýž stál naproti mně: Pane můj, příčinou toho vidění obrátili se bolesti mé na mne, a aniž jsem síly zadržeti mohl. ¹⁷Jakž tedy bude moci služebník Pána mého takový mluvíti se Pánem svým takovým, poněvadž ve mně od toho času, ve mně, pravím, nezůstalo síly, ani dchnutí nepozůstalo ve mně? ¹⁸Pročež opět dotkl se mne na pohledění jako člověk, a posilnil mne. ¹⁹A řekl: Neboj se, muži velmi milý, pokoj tobě, posilň se, posilň se, pravím. Když pak on mluvil se mnou, posilněn jsa, řekl jsem: Necht mluví Pán můj, nebo jsi mne posilnil. ²⁰I řekl: Víš-liž, proč jsem přišel k tobě? Nebo již navrátím se, abych bojoval s **knížetem Perským**. A já odcházím, a aj, **kníže Řecké** přitáhne. ²¹Ale oznámím to, což jest zapsáno v **psání pravdomluvném**; nebo ani jednoho není, ješto by sobě zmužile počínal se mnou v těch věcech, kromě Michala knížete vašeho.

Výklad vidění o posledních dnech

11 A tak já léta prvního Daria Médského postavil jsem se, abych ho zmocňoval a posiloval. ²Již pak oznámím pravdu: Aj, ještě **tři králové** kralovati budou v Perské zemi; potom **čtvrtý zbohatne bohatstvím velikým** nade všechny, a když se zmocní v bohatství svém, **vzbudí všechny proti království Řeckému**. ³I povstane **král**

10:2 Kvílil. Pravděpodobný důvod Danielova zármutku byl stav Jeruzaléma (Neh 1:4; Iz 61:3–4; 64:8–12; 66:10).

10:5 Muž ... oděný v roucho lněné. Verše 5 a 6 nabízejí detailní popis anděla, snad Gabriela (9:2) nebo toho, kdo ke Gabrielovi mluvil (8:16). Jeho zjev je podobný slávě Pána (Ez 1:26–28; Zj 1:12–16). Další zmínky o andělech jsou např. Sd 13:6; Ez 9:2–3; 10:2 nebo Lk 24:4.

10:7 Hrůza veliká. Srv. Iz 6:5 a Lk 5:8.

10:12 Jsi přiložil srdce své, abys rozuměl. Danielova moudrost nebyla náhodná; usiloval o ni celým srdcem (srv. Jr 29:16).

10:13 Kníže království Perského. Teritoriální démon, Satanův anděl, okupující Persii. V anglických Biblích nese označení "Prince of Persia." Populární videohra a film téhož jména jsou typickou ukázkou zpohanštění kultury, kdysi křesťanské; lze je považovat za oslavu tohoto prastarého démona. Srv. Jb 1:6–12; Ž 82; Iz 24:21; Lk 11:14–26. Nebeské zástupy bojují proti nepříteli za Boží lid i jinde v Písmu; viz např. Sd 5:20; 2Kr 6:15–18; Ž 103:20–21. Archanděl Michael je ve verši 12:1 označen jako „kníže veliké, kterýž zastává synů lidu tvého“. **Jedenmécítma dnů.** Když se modlíme, uvádíme do pohybu souvislosti v neviditelném světě, o jakých většinou nemáme ani nejmenší tušení. Srv. Ef 6:12 a Zj 12:7–9.

Michal. Význam jména zní: „Kdo je jako Bůh?“ Tento archanděl je v Ju 9 a ve Zj 14:7 vylíčen jako velitel nebeské armády andělů.

10:20 S knížetem Perským. Viz pozn. 13.

Kníže Řecké. Teritoriální démon nad Řeckem (srv. pozn. 13; viz

Jn 14:30; Ef 6:12). Přestože Persie i Řecko budou Božímu lidu vládnout (a často ho budou utiskovat, srv. pozn. 8:9), Daniel si díky svým vizím připomenul, že jejich moc bude omezi, ba usměrni Bůh, jehož záměry se nakonec vždy uskuteční.

10:21 V psání pravdomluvném. Metafora pro Boží vševědoudnost a všemohoudnost. Srv. Zj 20:12.

11:2–20 Od Daniela po Antiocha IV. Epifana. Zjevení, dané Danielovi v 11:2–20, se zabývá blízkovýchodními dějinami ode dnů Danielových až po dobu Antiocha IV. Epifana. Prorokova vize je neobyčejně detailní; líčí souvislosti mezi událostmi mnohem složitější, než jaké bývají běžně prorokům zjevovány. Tyto podrobnosti upoutávaly pozornost původních čtenářů a svědčily ve prospěch Danielovy důvěryhodnosti.

11:2 Tři králové. Kambýsés II. (Kýrův syn, 529–523 př.Kr.), Pseudo-Smerdis (vydával se za Kýrova syna Smerdisa, poté, co ho zavraždil jeho bratr Kambýsés) neboli Gaumáta (523–522 př.Kr.) a Darius I. (522–486 př.Kr.).

Čtvrtý. Xerxés I. (485–464 př.Kr.), totožný s Asverem z Est 1:1.

Zbohatne bohatstvím velikým. Viz Est 1:4.

Vzbudí všechny proti království Řeckému. Roku 480 př.Kr. vedl Xerxés proti Řecku sérii zprvu úspěšných výprav a námořních bitev. Později však byla část perského loďstva poražena v bitvě u Salaminy a roku 479 př.Kr. byla i perská pozemní armáda poražena v bitvě u Plataj. Téhož roku v bitvě u mysu Mykalé byla zahnána na ústup perská královská flotila.

11:3 Král mocný. Alexandr Veliký (336–323 př.Kr.). Srv. pozn. 7:6;

mocný, kterýž bude míti panství široké, a bude činiti podle vůle své. ⁴Když se pak zmocní, potřino bude království jeho, a rozděleno bude **na čtyři strany světa**, však ne mezi potomky jeho, aniž bude panství jeho takové, jakéž bylo; nebo vykořeněno bude království jeho, a jiným mimo ně se dostane. ⁵Pročež **posilní se král polední**, ano i **jedno z knížat jeho, a mocnější bude nad něho**, a panovati bude; panství široké bude panství jeho. ⁶Po některých pak letech spřízní se; nebo **dcera krále poledního** dostane se za krále půlnočního, **aby učinila příměří**. Ale neobdrží síly ramene, aniž on ostojí s ramenem svým, ale **vydána bude** ona i ti, kteříž ji přivedou, i syn její, i ten, kterýž ji posilňoval v ty časy. ⁷Potom **povstane** z výstřelku kořenů jejích na místo jeho, kterýž přitáhne s vojskem svým, a **udeří na pevnost krále půlnočního**, a přičiní se, aby se jich zmocnil. ⁸Nadto i bohy jejich s knížaty jejich, s nádobami drahými jejich, stříbrem a zlatem v zajetí zavede do Egypta, a bude bezpečen za mnoho let před králem půlnočním. ⁹A tak **přijde** do království král polední, a navrátí se do země své.

¹⁰Ale **synové** onoho **válčiti budou, a seberou množství vojsk velikých**. A nenadále přijda, jako povodeň procházeti bude, a navracuje se, válkou dotíratí bude až k jeho **pevnostem**. ¹¹Pročež rozdrážděn jsa **král polední**, vytáhne, a bojovati bude s ním, **s králem půlnočním**, a sšikuje množství veliké, i bude vydáno množství to v ruku jeho. ¹²I pozdvihne se množství to, a povýší se srdce jeho, a ačkoli porazí na tisíce, a však se nezmocní. ¹³Potom navrátě se král půlnoční, **sšikuje množství větší než prvé**, a po dokonání času některých let, nenadále přijde s vojskem velikým a s dostatkem hojným. ¹⁴V těch časích mnozí se postaví proti králi polednímu, ale synové nešlechtní z lidu tvého zhubeni budou, a pro stvrzení vidění tohoto padnou. ¹⁵Nebo přitáhne král půlnoční, a vzdělaje náspy, **dobude měst hrazených**, tak že ramena poledního neostojí, ani lid vybraný jeho, aniž budou míti síly k odpírání. ¹⁶A přitáhna proti němu, bude činiti podle vůle své, a nebude žádného, ješto by se postavil proti němu. Postaví se také **v zemi Judské**, kterouž docela zkazí rukou svou. ¹⁷Potom obrátí tvář svou, aby přitáhna s mocí všeho království svého, a ukazuje se jako by vše upřímě jednal, dovede něčeho. Nebo **dá jemu krásnou pannu**, aby ho zahubil skrze ni, ale **ona nedostojí aniž bude držeti s ním**. ¹⁸Zatím obrátí tvář svou k ostrovům, a dobude mnohých, ale **vůdce přítrž učiní pohanění jeho**, anobrž to hanění jeho na něj obrátí. ¹⁹Pročež obrátí tvář svou k pevnostem země své, ale klesne a padne, i zahyne. ²⁰I povstane **na místo**

8:5 a 8.

11:4 **Na čtyři strany světa**. Viz [pozn. 7:6](#) a [8:8](#).

11:5 **Posilní se král polední**. Ptolemaios I. Sótér (323–285 př.Kr.). **Jedno z knížat jeho, a mocnější bude nad něho**. Seleukos I. Nikátor (311–280 př.Kr.) se oddělil od Ptolemaia, stal se králem Babylóna a ovládal území od Sýrie na západě po řeku Indus na východě.

11:6–20 **Verše 6–20** obsahují detailní předpověď vztahů mezi králem Severu (Seleukovská říše) a králem Jihu (Ptolemaiovské království). Tato sekce může být rozdělena do tří částí: (1) události v souvislosti s Laodikou a Berenikou ("vv." 6-9); (2) kariéra Antiocha III. ([vv. 10–19](#)) a (3) vláda Seleuka IV. ([v. 20](#)).

11:6 **Dcera krále poledního**. Berenika, dcera Ptolemaia II. Filadelfa (285–246 př.Kr.).

Aby učinila příměří. Ve druhé syrské válce (někdy po roce 260 př. Kr.), vedené seleukovským vládcem Antiochem II. Theem, utrpěl Ptolemaios II. Filadelfos ztrátu egyptských držav na maloasijském pobřeží a nakonec souhlasil s mírem. Ten byl zpečetěn, když se Antiochos II. Theos kolem r. 250 př.Kr. oženil s jeho dcerou Berenikou.

Vydána bude. Bývalá manželka Antiocha II. Laodika iniciovala spiknutí, jež vyústilo vraždou otravou Bereniky, Antiocha II. i jejích syna v kojeneckém věku.

11:7 **Povstane**. Ptolemaios III. Euergetés (246–221 př.Kr.), bratr za vražděné Bereniky (viz [pozn. 6](#)). Coby faraon (třetí z dynastie Ptolemaiovců) podpořil pořízení překladu hebrejského SZ do řečtiny, známého jako Septuaginta (LXX).

Udeří na pevnost krále půlnočního. Ptolemaios III. napadl seleukovskou říši, obsadil Antiochii a nakonec dosáhl Babylónu. Dal popravit Laodiku (viz [pozn. 6](#)) a vrátil se do Egypta se značnou kořistí (srv. [v. 8](#)).

11:9 **Král půlnoční přijde ... král polední, a navrátí se do země své**. Narážka na neúspěšné tažení Seleuka II. Kallinika (246–226 př.Kr.), syna Laodiky (viz [pozn. 6](#)), proti ptolemaiovskému Egyptu.

11:10 **Synové**. Seleukos III. Keranus (226–223 př.Kr.) a Antiochos

III. Megás (223–187 př.Kr.).

Válčiti budou, a seberou množství vojsk velikých. Antiochos III. válčil s Ptolemaiovcí od 222–187 př.Kr. a na čas získal nadvládu nad Kanánem a západní Sýrií.

Pevnost. Patrně Rafia, ptolemaiská pevnost v jižním Kanánu (na jihu dnešního pásma Gazy). K hlavní bitvě zde došlo roku 217 př.Kr.

11:11 **Král polední**. Ptolemaios IV. Filopatér (221–203 př.Kr.).

S králem půlnočním. Antiochos III. Megás (223–187 př.Kr.; srv. [pozn. 10](#)). V bitvě u Rafie 217 př.Kr. utrpěl těžké ztráty (1400 mužů).

11:13 **Sšikuje množství větší než prvé**. Antiochos III. v alianci s Filipem V. Makedonským vybudoval ještě větší armádu k invazi na Ptolemaiovská území. Ptolemaios IV. Filopatér zemřel za neobjasněných okolností a nahradil ho jeho čtyřletý syn Ptolemaios V. Epifanés (203–181; srv. [pozn. 17](#)).

11:15 **Dobude měst hrazených**. Vítězství Antiocha III. nad egyptským generálem Scopasem v bitvě u Sidonu v r. 198 př.Kr. To znamenalo konec vlády Ptolemaiovců v oblasti, které se teprve později začalo říkat Palestina.

11:16 **V zemi Judské**. Tj. v Zemi zaslíbené (viz [vv. 41, 45; 8:9](#)).

11:17 **Dá jemu krásnou pannu**. Kleopatra, dcera Antiocha III. (nezaměnit s nejslavnější nositelkou tohoto jména, o pět generací mladší Kleopatrou VII. Egyptskou), byla roku 194 př.Kr. v Rafii (srv. [pozn. 10 a 11](#)) provdána za tehdy šestnáctiletého krále Ptolemaia V.

Ona nedostojí aniž bude držeti s ním. Kleopatra se spojila s Egyptany proti svému otci. Ve snaze zmařit Antiochovy snahy o uchvácení pobřežních měst Malé Asie hledala pomoc u Římanů.

11:18 **Vůdce přítrž učiní pohanění jeho**. Římský generál Lucius Cornelius Scipio porazil Antiocha III. v několika bitvách a donutil ho postoupit Malou Asii římské nadvládě (Apamejský mír, 188 př.Kr.). V té době byl druhý syn Antiocha III., který bude později znám jako Antiochos IV. Epifanés, odvečen jako rukojmí do Říma.

11:20 **Na místo jeho**. Antiocha III. vystřídal na trůnu jeho starší syn Seleukos IV. Filopatér (187–175 př.Kr.).

jeho v slávě královské ten, kterýž rozešle **výběrčí**, ale ten po nemnohých dnech potřín bude, a to ne v hněvě, ani v boji.

²¹Na místě tohoto postaví se **nevzácný**, ačkoli nevloží na něj ozdoby královské, a však přijde pokojně, ujme království skrze úlisnost. ²²A rameny jako povodní zachváceni budou před obličejem jeho mnozí, a potříní budou jako i ten **vůdce**, kterýž s ním smlouvu učinil. ²³Nebo v tovaryšství s ním vejda, prokáže nad ním lest, a přijeda, zmocní se království s malým počtem lidu. ²⁴Bezpečně také i do nejmúrodnějších míst té krajiny vpadne, a činiti bude to, čehož nečinili otcové jeho, ani otcové otců jeho; loupež a kořisti a zboží jim rozdělí, ano i proti pevnostem chytrosti své vymýšleti bude, a to do času.

²⁵Potom vzbudí sílu svou a srdce své proti **králi polednímu** s vojskem velikým, s nímž král polední vojensky se potýkati bude, s vojskem velikým a velmi silným, ale **neostojí**, proto že vymyslí proti němu chytrost. ²⁶Nebo kteříž jídají pokrm, potrou jej, když vojsko onoho se rozvodní; i padnou, zbiti jsouce mnozí. ²⁷Tehdáž obou těch králů srdce bude činiti zlé, a za jedním a týmž stolem lež mluviti budou, ale nepodaří se, proto že cíl uložený na jiný ještě čas odložen. ²⁸A protož **navrátí se** do země své s zbožím velikým, a srdce jeho bude proti smlouvě svaté. Což učině, navrátí se do země své.

²⁹V uložený čas navrátě se, **potáhne na poledne**, ale to nebude podobné prvnímu ani poslednímu. ³⁰Nebo **přijdou proti němu lodí Citejské**, pročež bude jej to boleti, tak že opět **zlobiti se bude proti smlouvě svaté**. Což učině, navrátí se, a srozumění míti bude s těmi, kteříž opustili smlouvu svatou. ³¹A vojska veliká podlé něho státi budou, a poškvří svatyně a pevnosti; **odejmou také oběť ustavičnou**, a postaví ohavnost zpuštění, ³²Tak aby ty, kteříž se bezbožně proti smlouvě chovati budou, v pokrytství posiloval úlisnostmi, **lid pak, kterýž zná Boha svého**, aby jímali. Což i učiní. ³³Pročež vyučující lid, vyučující mnohé, padati budou od meče a ohně, zajetí a loupeže za mnohé dny. ³⁴A když padati budou, **malou pomoc** míti budou; nebo připojí se k nim mnozí pochlebně. ³⁵Z těch pak, kteříž jiné vyučují, padati budou, aby prubování a čištění a bílení byli až **do času jistého**; neboť to ještě potrvá až do času uloženého.

³⁶Král zajisté ten bude činiti podlé vůle své, a pozdvihne se a zvelebí nad každého boha, i proti Bohu nade všemi bohy nejsilnějšímu mluviti bude divné věci; a šťastně se mu povede **až do vykonání prchlivosti**, ažby se to, což uloženo jest, vykonalo. ³⁷Ani k bohům otců svých se nenakloní, ani k milování žen, aniž k komu z bohů se nakloní, proto že se nade všecko velebiti bude. ³⁸A na místě Boha nejsilnějšího ctíti bude boha,

Výběrčí. Heliodor (viz 2Mak 3:7–40).

11:21–12:3 Vláda Antiocha IV. Epífana. Zde se Daniel soustředí na zachycení života Antiocha IV. Epífana, který pronásledoval Židy a zneštěl chrám. Ukazuje jeho nástup k moci a charakter (21–24); kariéru (25–31); situaci Božího lidu pod jeho nadvládou (32–35); shrnutí jeho náboženského postoje (36–39); jeho ambice (40–45) a jeho porážku (12:1–3).

11:21 Nevzácný. Neslavný Antiochos IV. Epifanés (175–164 př.Kr.), bratr Seleuka IV., nikoli však jeho legitimní nástupce, protože Seleukos IV. měl syna Demetria Sotéra, známého též jako Demetrius I. Viz vv. 23–24 a pozn. 8:9–14.

11:22 I ten vůdce ... smlouvu. Snad odkaz na zavraždění velekněze Oniáše III. v Jeruzalémě podporovateli Antiocha IV. v roce 171 př.Kr. (srv. 2Mak 1:16–19).

11:25 Králi polednímu. Tento jižní král je Ptolemaios VI. Filometor (181–146 př.Kr.), syn Ptolemaia V. a Kleopatry (viz pozn. 17).

Neostojí. Antiochos IV. porazil Ptolemaia VI v bitvě u Pelúsia (srv. 1Mak 1:16–19).

11:28 Odvetou za jeruzalémské intriky proti svým podporovatelům vyplenil Antiochos IV. chrám po cestě z Egypta zpět do Antiochie v Sýrii (srv. 1Mak 1:20–28).

11:29 Potáhne na poledne. Antiochos IV. napadl Egypt znovu v roce 168 př.Kr.

11:30 Přijdou proti němu lodí Citejské. Když po vpádu do Egypta Antiochos IV. obléhal Alexandrii, Římané, znepokojeni jeho postupem, k němu vyslali poselstvo v čele s Gaiem Popiliem, které mělo dojednat mír mezi ním a egyptským králem Ptolemaiem VI. (srv. pozn. 25). Antiochos po přečtení usnesení senátu požádal Popilia, aby mohl dokument probrat se svými společníky. Gaius Popilius Laenas však místo toho nakreslil svou holi kolem krále kruh a zakázal mu z něj vystoupit, dokud na usnesení senátu neodpoví. Antiocha jeho jednání natolik vyvedlo z míry, že nakonec souhlasil se všemi římskými požadavky

a uzavřel s Ptolemaiem VI. mír, s vojskem ustoupil z Egypta zpět do Sýrie a dokonce vyklidil i Kypr, který nedlouho předtím na Egyptanech dobyl.

Zlobiti se bude proti smlouvě svaté. Antiochos byl rozhodnut zcela vymýtit židovské náboženství.

11:31 Odejmu také oběť ustavičnou. Znesvěcení chrámu v prosinci 168 př.Kr. Antiochem IV. (srv. 1Mak 1:54, 59; 2Mak 6:2); viz pozn. 8:11; 9:27; 12:11.

11:32 Lid pak, kterýž zná Boha svého. Ti, kdo se Antiochovi IV. vzepřeli a zůstali Bohu věrni až k smrti (viz 1Mak 1:54, 59; 2Mak 6:2). Věrnost znamená oběť (srv. gl. Lv 16:15; Kaz 1:9).

11:34 Malou pomoc. Snad odkaz na starého kněze Matatiáše a jeho pět synů (Jan, Šimon, Juda, Eleazar a Jonatan), kteří vedli partyzánskou válku proti Antiochovi IV. Matatiáš zemřel v roce 166 př.Kr. Jeho synové pokračovali v boji a prosluli jako „Makabejští“. Pod vedením Judy Makabejského dosáhli vítězství v roce 165 př.Kr., kdy chrám byl vyčištěn a denní oběti obnoveny (srv. 1Mak 4:36–39).

11:35 Do času jistého ... až do času uloženého. Viz pozn. 8:17.

11:36–12:3 Král bude zničen na hoře Sion, přímo v srdci Svaté země (vv. 44–45). Jeho porážka je vylicena v souvislosti s absolutním koncem dějin. Protože však tato prorocství (dosud) nenalezla svá naplnění v historii, je těžké odhadnout, nakolik doslovná či metaforická interpretace je na místě; při výkladu je zapotřebí obezřetnosti. Určité detaily v 11:36–12:3 nelze sladit s dobou Antiocha IV. Z toho důvodu mnoho evangelikálů chápe tyto verše jako popis Antikrista, který bude pronásledovat Boží lid těsně před druhým Kristovým příchodem (srv. 12:1–3). Tato interpretace však předpokládá časový interval mezi událostmi, zachycenými verši 11:21–35 a 11:36–12:13 značně prodloužený, což text nikde nenaznačuje. Nelze vyloučit, že naplnění těchto prorocství bylo odvráceno, pozměněno či odloženo (srv. Úvod k prorokům).

11:36 Až do vykonání prchlivosti. Podobně jako v 8:17 a 11:35, i dobu pronásledování má Bůh pod svou kontrolou.

kteréhož neznali otcové jeho; ctíti bude zlatem a stříbrem, a kamením drahým a klénoty. ³⁹A tak dovede toho, že pevnosti Nejsilnějšího budou boha cizího, a kteréž se mu viděti bude, poctí slávou, a způsobí, aby panovali nad mnohými, a zemi rozdělí místo mzdy.

⁴⁰Při **dokonání pak toho času** trkati se s ním bude král polední, ale král půlnocní oboří se na něj s vozy a s jezdci a lodími mnohými, a přitáhne do zemí, jako povodeň projde. ⁴¹Potom přitáhne **do země Judské**, a mnohé země padnou. Tito pak ujdou ruky jeho, Idumejští a Moábští, a prvotiny synů Ammon. ⁴²A když ruku svou vztáhne na země, ani země Egyptská nebude moci jeho zniknouti. ⁴³Nebo opanuje poklady zlata a stříbra, a všechny klénoty Egyptské; Lubimští také a Mouřenínové za ním půjdou. ⁴⁴V tom noviny od východu a od půlnoci přestraší jej; pročez vytáhne s prchlivostí velikou, aby hubil a mordoval mnohé. ⁴⁵I rozbije stany paláce svého mezi mořemi, na hoře okrasy svatosti; a **když přijde k skonání svému, nebude míti žádného spomocníka.**

Poslední věci zůstanou tajemstvím

12

Toho času postaví se **Michal, kníže veliké**, kterýž zastává synů lidu tvého, a bude **čas ssouzení**, jakéhož nebylo, jakž jest národ, až do toho času; toho, pravím, času **vysvobozen bude lid tvůj**, kdožkoli nalezen bude zapsaný v knize. ²Tuť mnozí z těch, kteříž spí v prachu země, **procítí**, jedni k životu věčnému, druzí pak ku pohanění a ku potupě věčné. ³Ale ti, kteříž jiné vyučují, stkví se budou jako blesk oblohy, a kteříž k spravedlnosti přivozují mnohé, jako hvězdy na věčné věky.

⁴Ty pak Danieli, zavři slova tato, a **zapečeť** knihu tuto až do času jistého. Mnozí budou pilně zpytovat, a rozmnoženo bude umění.

⁵Zatím viděl jsem já Daniel, a aj, jiní dva stáli, jeden z této strany břehu řeky, a druhý z druhé strany břehu též řeky. ⁶A řekl muži tomu oblečenému v roucho lněné, kterýž stál nad vodou té řeky: Když bude konec těm divným věcem? ⁷I slyšel jsem muže toho oblečeného v roucho lněné, kterýž stál nad vodou té řeky, an zdvihl pravici svou i levici svou k nebi, a přísáhl skrze Živého na věky, že po uložení **času**, a uloženíh časích, i půl času, a když do cela rozptýlí násilí lidu svatého, dokonají se všechny tyto věci. ⁸A když jsem já slyše, **nerozuměl**, řekl jsem: Pane můj, jaký konec bude těch věcí?

⁹Tedy řekl: Odejdi, Danieli, nebo zavřina jsou a zapečetěna slova ta až do času jistého. ¹⁰Přečišťování a bílení a prubování budou mnozí; bezbožní zajisté bezbožnost páchatí budou, aniž co porozumějí kteří z nich, ale moudří porozumějí. ¹¹Od toho pak času, v němž odjata bude obět ustavičná, a postavena **ohavnost hubící**, bude **dnů** tisíc, dvě stě a devadesát. ¹²Blahoslavený, kdož dočeká a přijde ke dnům tisíci, třem stům, třiceti a pěti. ¹³Ty pak odejdi k místu svému, a odpočívati budeš, a zůstaneš v losu svém na skonání dnů.

11:40 **Dokonání pak toho času.** Viz pozn. 8:17.

11:41 **Do země Judské.** Tj. do Kanánu; Země zaslíbené (viz vv. 41, 45; 8:9 a pozn. 16).

11:45 **Když přijde k skonání svému, nebude míti žádného spomocníka.** Viz JI 3; Za 14:1–4; 2Te 2:8; Zj 16:13–16 a 19:11–21.

12:1 **Toho času.** Michal, andělský strážce Izraele, nedopustí pronásledování Božího lidu donekonečna. Ztrestá ty, kdo jeho lidem ubližují. **Michal, kníže veliké.** Viz pozn. 10:13.

Čas ssouzení. Viz Mt 24:21 a Mk 13:19, kde Ježíš navazuje na tato proctví o Antiochovi IV. a používá je jako typ (viz čl. *Typologie v Bibli Ř 5* na str. ??) římského obležení Jeruzaléma v r. 70 po Kr.

Vysvobozen bude lid tvůj. Vysvobození nemusí nutně znamenat záchranu před mučednictvím (srv. v. 2), ale vždy z moci Satanovy (srv. Mt 6:13 a 2Tm 4:18). Tyto verše ujišťují Boží lid o ochraně před

Satanovým pokušením dopadnout od víry v době pronásledování.

12:2 **Procítí.** Předpověď tělesného vzkříšení svatých i ztracených před Božím posledním soudem (Mt 25:46; Jn 5:28–29).

12:4 **Zapečeť.** Pečeť byla chápána jako známka autentičnosti (viz pozn. 8:26).

12:7 **Času ... časích, i půl času.** Viz pozn. 7:25.

12:8 **Nerozuměl.** Andělova odpověď (v. 7) na Danielovi otázku (v. 6) mu připadala nesrozumitelná, a tak otázku preformuloval.

12:11–12 **Ohavnost hubící.** Viz pozn. 9:27. Zvrácenosti Antiocha IV. slouží jako předobraz (viz čl. *Typologie v Bibli Ř 5* na str. ??) římského Tita v r. 70 po Kr.

1290 ... 1335 dnů. Ačkoliv anděl upřesnil svou odpověď (v. 7; viz pozn. 8), pro nás zůstává význam těchto časových údajů obestřen tajemstvím (srv. Dt 29:29).